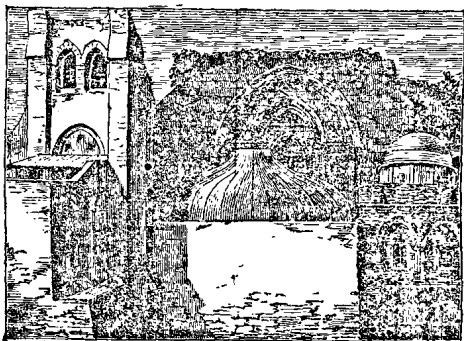

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՐԳԵՅԻՆ, ԲԵՆԸՄԻՐԵԿԸՆ, ԴԲԵԴԻՏԵԿԸՆ
ԵՒ ԴԵՂԵԲԵԿԸՆ

ՀՈՐԸՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇԼՅԱՆ ՄԻԸՄԵԸՅ

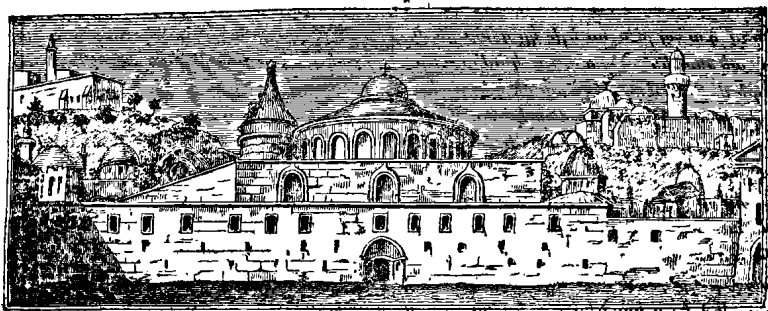
ՅԵՐՈՒՍԸՂԻՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1869

Ամեն . Տ . Տ . ՄԿՐՏԻ Սրբազան Պատրիարք :
 Գեր . Արիստակէս Եպիսկոպոս :
 " Թադէոս Սրբազան Առաջնորդ Թեքերատաղի :
 " Եովաննէս Եպիսկոպոս Սեփեան :
 " Խորեն Եպիսկոպոս Նարապէական :
 " Արաշամ Եպիսկոպոս :
 Արժ . Փիլիպպոս վար . փոխ . Երուսաղէմական :
 " Բարթոլոմէոս վարդապետ Պէշիկմաշու :
 " Գարեգին վարդապետ Թաթարեան :
 " Կարապետ վարդապետ Պատրիարքական փոխանորդ . (Չ օրինակ) :
 " Յակոբ վարդապետ Եւգոնիոյ :
 " Եովաննէս վարդապետ Ղալաթիոյ :
 Տ . Գրիգոր քահանայ Պէշիկմաշու :
 Տ . Սուքիաս քահ . Մայր եկեղեցւոյ առաջ լուսարար :
 Աւելանն մանտեօի Եովաննէս աղա :
 Աղանտեան Մկրտիչ և Կարապետ աղայք :
 Աշնանեան Պօղոս էֆէնտի :
 Աւրօ Սահակ էֆէնտի :
 Աւարեանց Մարգար և Մարտիրոս աղայք :
 Արայանն մանտեօի Մարգիս աղա :
 Արթիւնաթ Աստեռ աղա :
 Արշանեան Ստեփան Պէյ :
 Բարաղամեան Եփեսոսի աղա :
 Բարսեղեան Ստեփան աղա :
 Գարբրիէլեան Մկրտիչ աղա :
 Գալապաճեան Ճանիկ աղա :
 Գալուստեան Ղալարոս աղա :
 Գալսեղեան Յարութիւն աղա :
 Գալարաճեան մանտեօի Գաբրիէլ աղա :
 Գարակէօբեան Եովաննէս աղա :
 Գարակէօբեան Միքայէլ աղա :
 Գալարաճեան Գէորգ աղա . (Չ օրի .) :
 Գալարաճեան Յարութիւն աղա :
 Գալարաճեան Կապալէթ աղա :
 Գալարաճեան Համբարձում աղա :
 Գալաթեան Եփեսոսի աղա :
 Գրիգորեան Սիմոնիկ աղա :
 Երազման Աւետիս աղա :
 Երուսղեան Պօղոս աղա :
 Երաման Գէորգ Պէյ . (Չ օրի .) :
 Երանանց վարժուհի Սեդուկեան :
 Երջումեան Կարապետ աղա . (Չ օրի .) :
 Զարգարեան Գէորգ աղա Կեսարացի :
 Էմանուէլեան Գալուստ աղա :
 Թադէորեան մանտեօի Բուքեն աղա :
 Թադէորեան Վրժանէս աղա Ժամադարձ :
 Թաւշի որաշի Եպրութիւնեան Աւարէլ աղա :
 Թաւշի որաշի Վարդանեան Տաթար աղա :
 Թիփուքիեան Կարապետ աղա :
 Ի յիստորիկեան Առաքա աղա :
 Խորապետեան Ստեփան աղա :
 Իւսիմանեան Կարապետ աղա :
 Իւղարեան Կապալէթ աղա :
 Խաչատուրեան Գ . մանտեօի Գաբրիէլ աղա :
 Խաչատուրեան Մկրտիչ աղա :
 Խաղբերցի Եպրութիւն աղա Սամուէլեան :
 Կանդեան Եփեսոսի Արշէլ աղա :
 Կիւրղենիեան մանտեօի Կիւրղենի աղա :
 Կիւրղենիեան Կիւրղենի աղա Կեսարացի :
 Կիւրղենիեան մանտեօի Մարգիս աղա :
 Կիւմիւլեան Համբարձում աղա Կեսարացի :
 Կիւմիւլեան Եովաննէս աղա :
 Կիւրճեան Սահակ աղա :
 Հանեան Խիչնտէր աղա :
 Համամանեան Մարգիս էֆէնտի :
 Հարենց Եօհանն աղա :
 Հարենց մանտեօի Արաշամ աղա :
 Հիւրեմար պէշիկմաշու Ստեփան էֆէնտի :
 Դաւաթուրեան մանտեօի Խաչիկ աղա :
 Դաւաթուրեան Բիւրաղատուր աղա :

Դաւաթուրեան Սահակ աղա :
 Մաղաւթեան մանտեօի Մարգիս աղա :
 Մաղաւթեան մանտեօի Մարգիս Խաչիւն :
 Մանուկեան Մանուկ աղա :
 Մանուկեան Եփեսոսի աղա :
 Մանուկեան Սեմեդեօր աղա :
 Միլիթարեան Միաբանութիւն 'ի Վենետիկ :
 Միլիթարեան Միաբանութիւն 'ի Վիեննա :
 Միաբանեան Խաչատուր աղա :
 Միաբանեան Վարդապետ աղա :
 Միլիթարեան Սամուէլ աղա :
 Միւսաղանձեան Մանուկ աղա . (Չ օրինակ) :
 Մոսիկեան Եփեսոս աղա :
 Մոլդեան աղա աղաւանդի Աճեմեան Վանեցի :
 Մուրատեան Գէորգ աղա :
 Յակոբեան Պօղոս աղա :
 Յովսէփեան Կարապետ աղա :
 Նաթանեան մանտեօի Համբարձում աղա :
 Նիքոնեան Գրիգոր աղա :
 Նիկոլատեան Պետրոս աղա :
 Նորատունիեան մանտեօի Գրիգոր աղա . (Չ օրի .) :
 Նորատունիեան Եփեսոսի . (Չ օրի .) :
 Նորատունիեան Սիմոնիկ աղա . (Չ օրի .) :
 Հահաւէտեանց ընկերութիւն Միաբանաց :
 Համամանեան Աւետիս աղա :
 Ոսիքիչ Մարգիս աղա :
 Չաթերթիւնեան Գրիգոր աղա :
 Չաթեան Պապատար աղա Բիսկեանցի :
 Չաթեան Մկրտիչ աղա Բիսկեանցի :
 Չարանեան Մարգիս աղա :
 Չարաբեան Միւլէոն աղա Արապիւնցի :
 Չօրաբեան Մանուկ աղա :
 Չօրաբեան Ղալարոս աղա :
 Պալեան Մարգիս Պէյ :
 Պալեան Անտոնիկ Պէյ :
 Պալեան Յակոբ Պէյ :
 Պալապեան մանտեօի Խաչատուր աղա :
 Պարտիպալանեան Աւետիս աղա :
 Պէշիկմաշու Խորոյկ Պէյ :
 Պէրպէրեան Մարգիս աղա :
 Պէշիկմաշու Մկրտիչ աղա :
 Պէշիկմաշու Գէորգ աղա :
 Պոյնիկեան Մարգիս աղա :
 Պոյնիկեան Սիմոն աղա :
 Սաղաթեան Աւետիս աղա . (Չ օրինակ) :
 Սանուց ընկերութիւն Եփեսոս :
 Սարաֆ Եփեսոս աղա :
 Սեփեան Տաթար էֆէնտի :
 Սեփեան Եպրութիւն աղա :
 Սեփեան Կանն էֆէնտի :
 Սիւստեան Եպրութիւն աղա :
 Սուրբապետեան Կիւրղեան աղա :
 Սուրբապետեան Կարապետ և Բարսեղ աղայք :
 Ստանիսլաւեան մանտեօի Մկրտիչ աղա :
 Վարդանեան Արաշամ աղա :
 Վարդապետեան Գրիգոր աղա :
 Տամուլեան Եփեսոս աղա :
 Տամուլեան Արաշամ աղա :
 Տատեան Ե . Աւարէլ էֆէնտի :
 Տատեան Պ . Աւարէլ էֆէնտի :
 Տատեան Պ . Մկրտիչ Պէյ :
 Տատեան Եփեսոսի Պէյ :
 Տատեան Ե . Նիքոն էֆէնտի :
 Տատեան Պ . Կանն օրիպա :
 Տատեան Պ . Սիմոն Պէյ :
 Տէրպիւնց պատուելի Եփեսոսի աղա :
 Տօղտաման որաշի մանտեօի Գաբրիէլ աղա Քէլեան :
 Տօնեան Եփեսոսի Եֆէնտի :
 Բիւրիտեան Մկրտիչ Պէյ . (Չ օրի .) :
 Բիւրիտեան որաշի մանտեօի Մկրտիչ աղա :
 Ժամատեան Գէորգ աղա :
 Ժամատեան Գէորգ էֆէնտի . (Չ օրի .) :

Մ Ի Մ Ն

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ՏԱՐԻ
ԹԻՒՆ 10.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԶԵՆ
1869.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԱՄԵՆԱՊՍՏԻ ԶՈՐԸՆՏԻՐ ՊԱՏՐԻԱՐԻ Կ. ՊՕԼՍԱՅ
ՏԵՐ ՍԿՐՏԻՉ ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԱԶԳԱՅԻՆ լրագիրներն արդէն աւետիկային Սրբապան Պատրիարքի ընտրութիւնն և Նիկիոյիցիներն սկսան յիշատակել ժամերգութեանց մէջ նախ անուանն : Դատ Պատրիարքաց ընտրութիւն աւետուած և անուան յիշատակուած և ապա դադրած են . վասն զի այս ամեիք անցաւ որ երեւոյթիւնք են պատրիարքական կոչման մէջ Բայց կայ երեւոյթ մի որ անանց է , կայ յիշատակութիւն մի որ տեւական է : Այս է պատմութեան յիշատակութիւնը , որով ոմանց արարքները օրհնութեամբ կը յիշատակուին և ոմանքը անխիճք : Պատմութեան մէջ որ ժանաւոր տեղ գրաւելու և ռպագայ սերունդի օրհնութիւնը ժառանգե-

լու համար հարկաւոր է գործ , բարի գործ և մեծ գործ : Սեճ փորձով է որ մարդ կը մեծնայ և բարի գործով է որ կ'օրհնուի դարուց 'Թ դարա : Սեճ գործերը աւելի մեծ պաշտօններու մէջ կը գործուին , ինչպէս և մեծամեծ հանգէսները աւելի ընդարձակ առօրեայիցներու մէջ կը կատարուին :

Արդ՝ պատրիարքութիւնը մեծ պաշտօն է և արձակ ասպարէզ մեծաւ գործութեան , և ահա՛ այս մեծ պաշտօնին կը կոչուի Ամենապատիւ Սրբապետ Սրբապան Պատրիարքը : Սեճ պաշտօնները նման են բարձր լեռներու : Ի երանց բարձունքէն աւելի գիւրութիւն կը դիտուին երկնափամբը և երկրագունդը , և մեծ պաշտօն-

մանց գահայքէն աւելի կը զննուին և կը տեսնուին Վստուծոյ կամբը երկնքի մէջ և ժողովրդեան վէրքերը՝ երկրի վրայ։ Սորա համար է որ ժողովուրդը մարդիկ կ'ընտրէ և կը բարձրացնէ։ Սակայն դիտելու համար կուրովաբիւ աչք պէտք է, և զննելու ու տեսնելու համար՝ մաքուր սիրտ և իմաստուն միտք։ Երանց վրայ երբեմն ամպեր կը կուտակին, մեծ պաշտօններու մէջ եւս կարծիքներ կը յուզին և խռովութիւններ կը յաճախեն. բայց թէ՛ ամպերը և թէ՛ խռովութիւնները տեւական չեն. ուստի և ամենուն գիմադրաւելու համար՝ հաստատուն կամք պէտք է. Հետեւապէս, մաքուր սիրտ, իմաստուն միտք և հաստատուն կամք ամեն մեծ պաշտօնաւորներու մեծագործութեան միակ պայմաններն են և հաւատարիմ աթոռակիցները։ Եթէ չը կան այս պայմանները, թշուառ են մեծ պաշտօնաւորները. վասն զի, ինչպէս որ կը բարձրանան նոյնպէս և շուտով կ'անկանին։ Սորա համար է, որ մեծահաւ ճար Եղիշէն կը վճռէ համարձակ. «Թագաւոր որ ոչ ունի զիմաստութիւն աթոռակից իւր, ոչ կարէ 'ի վիճակին իւրում՝ հաստատուն գտնաւ։ Եւ տարակոյս չը կայ, որ այս նշանաւոր խօսքը ամեն մեծ պաշտօնաւորներու կը պատկանի։

Սեծ պաշտօնաւորաց աթոռակիցները, բացի իրենց մաքուր սրտէն, իմաստուն մտքէն և հաստատուն կամքէն, են նոյնպէս և իրենց խորհրդակիցները. ըստ որում պաշտօնաւոր մի ինքն ըստ ինքեան որչափ որ կատարեալ, դարձեալ անգոր է առանց օրինաւոր գործակիցաց։ Երբեմն մեծագործութեան մի անհրաժեշտ պայմանըն եւս խորհրդակցութիւնն է և գործակցութիւնը։

Մենապատիւ Իրիմեան Ժողովրդագետէր Հայրը այսօր պատրիարքական աթոռ կը բարձրանայ. բայց նոյն նրա իրական պաշտօնը օրինաւորապէս վարելու համար միայն իւր անձնական արժանաւորութիւններն բուական չեն, այլ հարկաւ որ են անշուշտ աթոռակիցներ և գործակիցներ։ Այլ են այս գործակիցները՝ եթէ ոչ սահմանադրական Ժողովները։ Երբ Մենապատիւ Հօր առաջին գործը հարկ է ուրեմն որ լինի սահմանադրական Ժողովներու վերահաստատութիւն՝ աւրի զի, ընդհանուր գործ մի երբոր ընդհանուրի աջակցութեամբ կը գործաթ միշտ տեւական է և անապաշտ։ Բայց մի Պատրիարքներ անկոյուն վիճակ ունեցան, որովհետեւ չը կամեցան օգուտ քաղել սահմանադրական Ժողովներէն։ Երբանիկ պիտի լինի Երբոր Պատրիարքը եթէ ջանայ իւր աթոռակիցները կանանաւորել, իւր հաւաքական գործութիւնը բազմապատկել եւ այնպէս գործել։ Երբոր Հայրը մեղմէն աւելի բաջ գիտէ, որ նոյն օրէն սկսան կաթողիկոսական խնդիրը ծանրանալ, գաւառական գործերը երեսի վրայ մնալ և ազգային վարչութեան վիճակը վատթարիլ, երբոր պատրիարքութեան գործակից Ժողովները պղտորեցան և խանգարեցան, երբոր փոխանակ պատրիարքութիւնն զժողովուրդն 'ի գործ հրաւիրելու, ժողովուրդն սկսաւ զպատրիարքութիւնն 'ի գործ հրաւիրել, Հետեւեալէս, որչափ արդեօք պիտի թեւ թեւնայ պատրիարքութեան բեռն, երբ ինքն սկսի զժողովուրդն 'ի գործ հրաւիրել. եւ որչափ մեծ արժանաւորութիւն է ժողովրդի ընտրած պաշտօնաւորին համար, երբ ոչ թէ միայն ինքը կը գործէ, այլ և գործել կը տալ և այսպէս ընդհանրութիւնը գործու-

նէութեան ճանադարհի մէջ կը մըռնէ և Վարձեւ և գործել տալ յառաջ երթալ և իւր հետ տանիլ, այս է ահա հաւարական յառաջադիմութեան ապահով և անմիջապէս օրէնքը, որուն գէմ յորդ խիստ շատ անգամ վեր պանքերի գործուեցան: Այսին դէպք, այս եւս պիտի խոստովանինք տեսչառապէս, որ մեր ժողովուրդը տեսակ մի աւանդական թիւր սովորութիւն ունի. Աթոքիկա կ'ընտրէ, Պատրիարք կ'ընտրէ, առաջնորդ կ'ընտրէ, ժողովական կ'ընտրէ և անգործունէութիւն միայն հեռուէն հանդիսատես կը լինի, Բողոքեան ընտրութեան մէջ միայն շահ նկատելով և մոռնակցելով, և ոչ թէ գործակցութեան: Ինտրել և մերժել, բարձրացուցանել և իջուցանել, այս է գործադրարար մեր ժողովուրդի գլխաւոր գործունէութիւնը:

Այսին ալ ազգայնապէս տաշտոնաւորները, որոնք իրենց օրինակաւ և իրենց հետ պիտի վառեն միանգամայն և ժողովուրդի գործադրութեան ետանդը, այնպիսի պատշտոնաւորները խիստ արժանաւոր անդ պիտի գրաւեն ազգային պատմութեան մէջ:

Ի՞նչ մեր Վանապատիւ Դորրեալի Պատրիարքի վարդապետական շրջանի պատմութեան առաջին հատորը գրուած է արդէն յուսովի տառերով, մալթերը ուլեմն որ պատրիարքական շրջանի երկրորդ հատորն եւս լրուան և պակ լինի աւաջնոյն:

ԳՈՒՑՏՆԵՐԵՐԳ

Հովհաննէս Գուտտենբերգի աշունք աշխարհածանօթ է. Գուտտենբերգը տպագրութեան հնարիչն եւ հեղինակն է: Թէպէտ և ոմանք ժրտեցին այս փառքը Գուտտենբերգին տալու, ժամանակակից գրեանց մէջ նորա անունը չը տեսնելով, սակայն Սայնց և Սորաբուրգ քաղաքները, տպագրութեան հրաշալի արուեստի այս նշանաւոր խանձարուրները, արձաններ կանգնեցին Գուտտենբերգի համար, և Հովհաննէս Սորաբուրգի տունը խրատութեան օրը տպագրութեան գիւտի հարիւրամեակները և յոբելեանները կատարելով յայտնապէս հաւատեցին, որ իրենք ամենեւին չեն ընդունիր Գուտտենբերգի վրայ եղած տարակուսանքները և չեն ներքոր աղալտուի միայն հոշակաւոր զաւակի՝ և միւսոյն փառաւոր հիւրի աշունք: Սայնցի մէջ կանգնած արձանը թորովալցան անուանի բանդակաւ գործի տուած կաղապարն է, իսկ Վարսաբուրգի արձանը՝ Կալթ գլխով ժերի, որոյ օրինակը կը գտնուի նմանապէս Փարիզի կոթերական տպարանին մէջ:

Սայնց և Սորաբուրգ քաղաքները իրաւունք ունին և լիթ Գուտտենբերգի անունը չիւրելի իւր տպագրած գրքերու մէջ, սորա պատճառն այն է, որ նա ինչը չէ կամեցեր իւր տոհմի անունը լաւ հրատարակած մատենաներու մէջ նշանակել: Հատ եւ շատ ապույժ ջիւր կան, որոնք տպագրութեան գիւտի իրաւունքը և փառքը Գուտտենբերգին կ'ընծայեն:

Ի՞նչ Գուտտենբերգ, որ աշունք կան յեղէ էր և ծնած էր Սայնցի մէջ 1395 ին, եկաւ 1424 ին Սորաբուրգ, խաւսափելով այն աղմուկներէն որով

Վրաց Թերեքի հայրենակցաց ջոկերու
կրտսէիւնը երկար չը տեսնէր քայքայ
տարեգրութիւնները ջեն յիշատա
կեր քառանասն արտաձառն : Գուռ
տենքերը տարարան հիմնեց Սայնցի
մէջ մի հոգաբարձուի առանձնակու
թեանը, և այս է այն երկու տարարան
ներէն մէկը : որ կային Գուռտենքեր
գի մահաւան ժամանակ , 1468 ին ,
Գուռտենքերը 1465 ին յատարի (գըսու
թիւն Գերմանական դաշնակցութեան
մէջ) Գուռտի աշխուական տնտեսուն ըս
տացաւ : Վրաց այս է Գուռտենքերի
կենաց վրայ եղած բոլոր տեղեկու
թիւնը :

Սայնցի տարարանէն յառաջ Գուռտենքեր
Գերմանական շատկներէն Ստաւաթ
շուշ : որ կը կոչուի յառաջան երկու
Գուռտի : ըստ որում իւրաքանչիւր էջ
գըստը կը արարուեալէ խիստ իրաւացի
է օրինակ որ էր , որ տղաբախան նոր
գիւրդ իւր առաջնապաշտը նուիրէր
ի փոռս Ստաւաթշուշին , որ աշխար
հի տուն գրքերէն գերազանցն է , պա
րուանկերով իւր մէջ Ստաւաթ կամայ
քոյսանութիւնը , որուն չէ կարող էր
բէր հաւաքարի մարդկային հանձնար

Տպագրութիւնը խիստ արագ տպ
րածուեցաւ : Գերմանացի մէջ , վասն զի
այդ ժամանակ խառնութիւն ապագ
եցաւ Սայնցի մէջ և շատ գործաւոր
ներ տեսան գաղթել քանազան կողմեր
և իրենց Գաղթականութեան նպատակին
տպագրութեան նաւալմանը : Գուռ
տենքերի գիւտէն 25 տարի յետոյ
համարեալ թէ բոլոր Վրացայի մէջտը
տարարաններ կը գտնուէին իրաւացի մէջ
առաջին տպագրական գործատուներ
հաստատուեցաւ Ստաւաթ վանքին
մէջ , և տակաւ ժամանակէն յետոյ
(1467) մի տպարան եւս հաստատու
եցաւ Ղուրմի մէջ : Այնուհետեւ Վրաց
պոլս , և Սիկիւս եւս տպարաններ

հաստատուեցան : ինչպէս և Սպանիա
տպարան մի 1460 ին :

Տպագրութիւնը ամեն երկրներ
ըստ մէջ մի և նոյն եռանդով և զգաց
մունքով շնորհաւորեցաւ : Վրացի
մէջ յարկի մասկաւարաններ (գու
տաւարներ) մեթեքին տպագրութիւ
նը անգործ և փանգամայն ճատկար հա
մարելով : Վրացի մէջ տպագրութիւ
նը խիստ կանուխ մուտ գործեց , բայց
տպագրութեան քաղցրերու հանդիպեցաւ :
Տպագրութեան առաջին մուծանոցը
Փորթի մէջ եղաւ Սորբոնի համալսա
րանի աւագ անդամներէն մէկը , որ
նոյն իսկ Սորբոնի մէջ տպագրական ա
ռաջին գործատուներ հաստատուեց : Սոր
ԺԱԳ բարաբարի պաշտպանեց տը
տպագրութեան նոր արուեստը , և այս
մուծարական հար մանգլիտի տա
րածմանը նպատակեց իւր լուր թագա
ւորութեան մէջ : Սոր ԺԲ գ ջանի
մի քալ աւելի յառաջեց և տպագրիւ
ններու արքունի հրովարտակներ տա
ւ : որոյ մէջ Գուռտենքերի գիւ
տը անուանուած էր , « Վրաց Գրիկ
ապագան , որով Գրիկն է ամեն գեղ
բայականութիւնը և իրենց ծաղիկներ
պանել » : Իսկ ընդհանուրակն Վրաց
սուս և խիստ շարաշար վարուեցաւ
տպագրութեան գէտ : Տպագրի կայ
նորս մի հրովարտակը , 1535 ին գրու
ած , որով բացարձակապէս կ'արդէն
տպագրութիւնը Վրացի մէջ և իսկ
հնազանդ գտնուողներուն համար պա
տիմ կը սահմանէ կախազանք : Վրաց
գաժողովը շատ խիստ համարեց այս
պատիժը և յայտարարութիւն ըրաւ
թագաւորին , որ անհնարին է արդէ
լու Վրացի մէջ այն արուեստը , որ
բոլոր Վրացայի մէջ տարածուած է ,
յիշեցուց նոյնպէս թէ՛ մեծ օգուտ
ներ կարող են յառաջ պաշտպագրու
թեանէն , եթէ ծաղկի Վրացի մէջ :

Թագաւորը մասամբ ընդունեց Մու-
գաժողովի յուշարարական դիտադու-
թիւնը և մեզիկ տրգելման առաջին
հրամանը : Տպագրութեան ուրտօնու-
թիւնը իբրեւ մեկազմառութիւն
միայն արքունի կոռ.ալիարութեանը վե-
րադասեց : Մյս երկրորդ հրովարտու-
կաւ որոշուած էին 24 արտօնաւոր և
երթաշաւարտած տպագրիչներ, և առ-
քա միայն ունէին տպագրելու իրա-
ւունք, և տակոյն ամեն երկուսորու-
թիւն առանց հրամանի չէին կարող
տպագրել : Մյս տեղէն կ'երեւի ահա
որ տպագրութեան հրամանագիրները
նոր օրէնագրութեան արգելք չեն,
այլ մինչեւ յըրանսուա Ախի՛ թագաւո-
րութեան օրերը կը հասնին :

Լըբոյր դիտադութեան տունուք
այն ամեն տարբեր և հակառակ կար-
ծիքները, որոնք պատահեցան տպագ-
րութեան նոր ծնունդ առած ժամու-
նակ՝ իսկզբան կը զարմանանք : Բայց
երբոր աւելի խորամուխ կը լինին,
իսկոյն կը լուծուի այս պատմական
խնդիրը : Ըստ փքեան, արդարեւ, տը-
պագրութիւնը մի մուտ. արական հզօր
մեքենայ է, որ կը բազմապատկէ կարող-
ղութիւնը և կը հանրացնէ : Եթէ մուտ-
ծութիւնը կամ խորհուրդը բարի, ար-
դար, ճշմարիտ, կրօնական և բարոյա-
կան է, հետեւապէս հանրացնելն ևս
մեծ ծառայութիւն է մարդկութեան :
Իսկ եթէ մուտծութիւնը վատ, սուտ,
անիրաւ, խաբեբայ, անկրօն և անբա-
րոյական է, հետեւապէս հանրացնելն
եւս մեծ վտանգ է և անհնարին թըշ-
ուառութիւն : Եւ ուր ծեղ իրաւունք
ունէր ուրեմն Վուտանքերգի գիւ-
սքը շնորհաւորել իբրեւ բարեգործու-
թիւն, որովհետեւ կը տեսնէր որ
տպագրութիւնը մի հզօր միջնորդ է,
որ կարող է նպաստել կրօնի, գիտու-
թեան և ամեն ճշմարտութեանց առ-

բածմանը : Երանսուա Ա. որ կը տեղ-
նէր թէ իրեն շուրջ յանգուզն նորու-
թիւններ երեւան կը գային, որով ՚ի
հիմանց կը յուզուէր քրիստոնէական
ընկերութիւնը, Երանսուան եւս ի
րաւունք ունէր կասկածելու, որ մի
գուցէ մարգիկ տպագրութիւնը ի-
րենց չոր կիրքերուն և խորհուրդնե-
րուն գործիք չլինեն :

Ինչ որ է շուրջին նիւթական աշ-
խարհի մէջ, նոյն է մամուլը և տպագ-
րութիւնը մուտ. արական և բարոյա-
կան աշխարհի մէջ : Ինչ որ ասուած է
լեզուի համար, որով կարելի է օրհ-
նել և անխժանել, նոյնը կարող ենք ա-
սել և տպագրութեան համար : Տը-
պագրութիւնը սուրբ է և անսուրբ,
մաքրիչ է եւ պղտորիչ, կը կրթէ և
կը խաբէր և կը սրբէ և կ'արատաւորէ,
կ'առաջնորդէ և կը մեղրեցնէ, կը փրկ-
կէ և կը կորուսանէ, կը լուսաւորէ և
կը մթապնէ, կը խաղաղէ և կը գրգռէ,
կը գործէ թէ բարի և թէ չար : Օրինա-
կաւ բացատրենք այս ներհակ ասացու-
ածները : Մհա Վուտանքերգի գաւած
շտրժական ստուերը տպագրանիւրկղե-
րու մէջ կը հանգչին. սուէք գրաշար-
ներուն Վեհաարունի օրինակ մի և ա-
հա արկղներէն կ'ենն Վեհաարան :
Տուները, որով Վեհաարանը տպա-
գրութեցաւ և կը ցրուին արկղներուն
մէջ, շտտ ժամանակէն յետոյ՝ կը
գայ Ուրնան իւր երկասիրութիւննե-
րով և ահա կ'անի յետոյ և ստապի-
լիաւան զարմովիւն Մապիւր կ'ենն
այն արկղներէն, ուստի ելած էր Վե-
հաարան : Եւ նոյն տուները կամ գը-
րերը գործ գրութեան թէ հատուտու-
թեւ և թէ հերքման, թէ պատմութեան
և թէ առասպելախառն վիպասանու-
թեան, թէ ճշմարտութեան և թէ
ստուութեան համար :

Մհա տպագրութիւն :

Թէ Գրանտուան և Թէ իր ամեն հետևողները, որոնք տպագրութեան թռիչներուն դիմագրեցին, շատ ուր խաղեցան, վասն զի չը կարացին իմանալ որ անհնարին է դիմագրել նոր պիւսին, որոյ ծաւալման ժամը հասած է ։ Պէտք է ընթանալ աշխարհի հետ, որ կ'ընթանայ, պէտք է իջարին դուրս գնել այն գէնքերը, որ չարք կ'աւելնեն սեպհականիւ ։ պէտք է անդու դար պատերազմիլ ճշմարտութեան և արդարութեան համար ։ պէտք է խաւարի դէմ լըս տարածել և ազազակիլ ինչպէս հրեշտակապետը պատերազմելով ի սահմանիս^(*) հետ կ'ազազակէր^(*) Լէ նման քեզ, լ'ստուած Դ ։

Վուտտենբերգի վրայ զարմացողները տուած են նորան այս նշանաբանը, « Լըլիլ լըս Դ, սակայն խիստ չափազանց է և փառասիրական այս պատուադրումը Վասն զի միայն լ'ստուած Դ

(*) Լափֆլը կը նշանակէ լուսակիր ։ Բանաստեղծները այս անունը կը տային առաւօտեան տաղին կամ Արուսեակին, հեթանոսները նոյն անունով աստուած մի կը պաշտէին, որ կը համարուէր որդի Արամազդայ (Ճիւղետեր) և Արարուսայ ։ Լուսակիր անունը կը տրուի նմանապէս առաջին աղբստամ ։ հրեշտակին, որ անդունդը զահափիծեցաւ ։ Սա էր ամեն հրեշտակներէն փայլուն ։ բայց ամբարտաւան, որուն վրայ կը խօսուի Միլտոնի Դրափապիլոն մէջ ։

մարկարայի նք ասելէ պէտք ասաց լ'ստուած եղիղի լըս և եղև լըս, որովհետև միայն լ'ստուած Դ խօսքն է լըս և կէանք ։ ճշմարտութիւն և արդարութիւն ։ իսկ մարդոց խօսքը մի խառնուրդ է լուսայ և ստուերի, ճշմարտութեան և մարդութեան ։ Վուտտենբերգեան մամուլին և տպագրութեանը տուելի այս նշանաբանը կը պատշաճի^(*) Ի՞նչ օժանդակ ճշմարտութեան Դ ։

Ի՞նչ, երանի թէ մեր ազգային մամուլէն ելած ամեն հրատարակութիւն ճշմարտութեան օժանդակէին, միայն ճշմարտութեան ։

Լըսին թէ ամեն հրատարակուած գրքեր, օրագիրներ, լրագիրներ, յայտարարութիւններ, և առ հասարակ ամեն տեսակ տպագրութիւններ՝ միայն ճշմարտութեան, արդարութեան, իրաւանց և պարտուց կենդանի քարոզներ լինէին, որով Ժողովրդեան մէջն վերնար նախապաշարմունքը, մարդութիւնը, հանրամիտաւ ետութիւնը ու տաղտուկ վիճաբանութիւնը, և թագաւորէր լ'գգին մէջ լըս և սէր և հոգի պարտականութեան ։

Լըսին թէ ամեն հեղինակ, ամեն շարագիր և առ հասարակ ամեն գրաւոր հրապարակախօս՝ սիրէր մամուլի կոչումը և նշանաբանը, որ է ՕՃԱՆԴԱԿԵԼ ԶԸՄԲՏՈՒԹԵԱՆ ։

ՏՐՏՈՒՆՁ՝ ՍԷՅԵԱԴԻ

Շատ Հայաստան ձայներով լեզվաւն կար չի մնաց,
 Երբ վերայ վերայ եւ չի դրած ճար չի մնաց,
 Երբ վերայ բժշկվելոյն՝ երբէք հնար չի մնաց,
 Գիշեր ցերեկ ողբալով՝ ինձնիւմ ցաւաւ չի մնաց:

Սերթ ընդ բարակ ծածկոյաւ՝ նմա իրաւ ետու շատ:
 Եւ զայրացեալ ասաց ինձ՝ թէ « խրատներդ է վատ ո
 Չիմացայ նորա ձեռից՝ գնամ աւելմ գանգատ,
 Վստն զի ազգի համար՝ մի հատ սատար չի մնաց,

Օտար ազինք իմ խոխտ՝ ձայնս լուծալ արժնացան,
 Բայց Հայերը ի խոր քուն՝ ընկղմեալ աչք չի բացան:
 Ոտինները գերեցին՝ նրանց ինքեանք չիմացան,
 Հայաստանը չի կրած՝ էլ անուգար չի մնաց:

Ինդ թշնամեաց վարուելով՝ անուռակ վարք պատգաւ,
 Քրիստոնէի հեղաթիւնն՝ հակառակ յոյժ խառնացաւ,
 Իւր կռուութեան ծածկոյք՝ ստիպաց տալ խոտաւացաւ,
 Երբ միջին համարեան՝ անարատ քար չի մնաց:

Եւ Սէյեադն եմ ազգասէր՝ տիպան ազգը չունի տէք,
 Ինչ ազգ որ անտէր լինի՝ ամեն գործն է անվաւեր,
 Շատ ազինք մեզ հիւր եզեն՝ անկոչ և անհրաւեր,
 Բայց միջին խեղճ՝ Հայաստանն՝ մաքուր Տաճար չի մնաց:

Ընթերցողքը կը շնորհակալ լինի իր արագ յարգանքով և անհրաժեշտ է իւր անհրաժեշտ լինելով մեզ հետ կը քաւին որ Պ. Սէյեադն Սպարտակ և Հայրենիքը յուսադրական երգերով նուագելէն զինք՝
 այսօր յուսահատական տաղաչափութիւններ կը հրատարակէ: Մենք, որ յուսահատութիւնը իբրեւ
 թերահաւատութիւն կը ճանաչենք, յորդոր կը կարգանք մեր ծերունի երգչին, որ լանց քաջաւ-
 րել և իրաւունք ընթերցողները և ոչ թէ յուսահատեցնել:

Շատ ուրախ ենք, որ Աթոռոյս Արժ. միտան Մովսէս վարդապետն Ամսթիւքճեանց միտ-
 թարական պատասխան շարադրած է Պ. Սէյեադի Տրտնիքն գէմ և անս այս առթիւ խիստ պատեհ
 կը համարենք՝ թէ Տրտնիքն (որ տպագրուած էր Մեծմուշկի մէջ) և թէ իւր յուսադրական պատաս-
 խանը միտան գէմ յանդիման հրատարակել Օրագրին մէջ: Ուրիշ անգամ դարձեալ ասած ենք՝ որ
 ոչ թէ տրտնիքն ու ողբը և ոչ թէ անգործ յոյսն ու միտթարութիւնը, այլ յուսով գործելն է գո-
 վելի: Եւ ասանք ուրեմն և գործենք:

ԱՌ ՏՐՏՆԶՈՂՆ

Եստ հայաստան ձայնելով՝ հայու լեզուն չք յոգնիր ,
 'Դորս վերաց համար դեռ՝ դարմաններ կան յուսարի .
 Լհա երկու բժիշկ քեզ՝ դատարարակ խմբագիր ,
 Որոց շնորհուն ազգային՝ բժշկութեան շար մնաց :

'Իսկ խրատներդ ծածկոցաւ՝ ուղղեցիր առ Հայաստան ,
 Սակայն գիտցիր քարոզներ՝ հրապարակաւ դեռ շատ կան ,
 Օրս սիրով ընդունին՝ երիտասարդք և նոստան ,
 Լիս և Լիզի համար՝ սատար ելող շատ մնաց :

'Գուցէ ձայնդ էր անարի՛ զոր Հայաստան չք լսեց .
 'Կա եռանդատ ձայնելով՝ ռաբախ գիւնք բարեւեց .
 Խէ ոսրինք գերեցին՝ ըրջաութեամբ ճանաչեց ,
 Լի Հայութիւնն իր ուխտին՝ առկուն հաստատ միշտ մնաց :

Խէ ոմանց վարքն անառակ , քայց անարատ շատ մնաց ,
 'Քրիտանէի հեղութիւնն՝ Հայ զաւակին է ստացուած .
 Ոչ կուտութեան ծածկոցը՝ խոտապաւ տալ ոսրիսց ,
 Հայուն համար մէն մի քար՝ նուիրական միշտ մնաց :

Լիգաւորն է ազգին տէր . որ չէ քեզ օղէս յուսահատ ,
 Հայաստանի պաշտպաններ՝ իւր որդիքն են հարազատ .
 Խէ մոլտ գտան Հայոց մէջ՝ անկող հիւրեր խորամանկ ,
 Սակայն նոքա կ'անցնին վաղ՝ ամեն տաճար տուր մնաց :

Իսպ մ'ալ կ'ուղղեմ աւելի՛ քեզ ով ծերունկ երգացան ,
 'Քո յուսահատ խօսքերը՝ Հայու ոգւոյն չեն պատկան .
 Հայուն յոյսն է հաստատուն՝ գեղաժպիտ ամեն ժամ .
 Չեռ դու բնաւ մարգարէ՝ որ գիտնաս թէ՛ ինչ մնաց :

Ոչ ապաքէն սխալ էր՝ մարդարէին սահեղ ձայն ,
 * Խէ շեղեցան ամեն ոք . ես մնացեալ եմ միայն * .
 Իտիյն լսեց 'Նստաւ մէն՝ դեռ բաց 'ի քէն բազումք կան * (?) .
 Իւրեմն ո՞ր մեկն ըսեմ քեզ , դեռ պատասխան չտու մնաց :

Մովէս Պ . Ինթիլ-ճիւղի :

Տե՛ր Տե՛ր քննարկարար քո կրտսերքն և քեզանք քո կրթանքն . ես մնայ միայն և ինքրեմ
 քանն իմ . Սեւ զ'իմ առ իմ պատասխանին Ստաւաւային . Թող ինձ . սեւ , եւթն հազար
 քո , ոչ ու կրթնային ծուկն քանազո . հով . Ժ . 4 :

ՀԵՐՈՍՈՒՀԻՆ ԺԱՆ ԴԱՐԳ

ՕՐԼԵԱՆԻ ԱԶՏՈՒԹԵԱՆ ՏՆՐԵԴԱՐԶՐ

Հայրենասէր և կրօնասէր դիւցա-
գուններու և գիւլցաղնուհիներու ա-
րարքը պատուել և հռչակել կը նշա-
նակէ ճանալ հայրենասիրութեան և
կրօնասիրութեան եռանդը՝ վառել
և բորբոքել։ Այս գեղեցիկ նպատա-
կաւ յան դ'Ալքի սիրագործու-
թեան համառօտ նկարագիրը արժան
կը համարինք պատկերացնել և իրեւ-
նամտողութեան չքնաղ տիպարուսում
նասէր հայ օրիորդներուն նուիրել։

Արդարեւ՝ յան դ'Ալք հայ չէ,
բայց հայրենասէր է և կրօնասէր, եւ
սիկ չը գիտէ որ հայրենասիրութիւնը
և կրօնասիրութիւնը սեպական եր-
կիր և ազգ չունին, այլ իրել գեղե-
ցիկ առաքինութիւններ ամեն ազգի
և ամեն երկրի կը պատշաճին եթէ գոր-
ծադրուին։ Այս պատճառաւ հայրե-
նասէրները, թէ արք և թէ կանայք, ա-
ռանց ցեղի և ազգի խտրութեան ամեն
տեղ և ամեն ժամանակ յարգուած են
և կը յարգուին իրենց չքնաղ առաքի-
նութեամբ, ինչպէս յարգուած է եւ
հերոսուհին յան դ'Ալքի միայն Վալ-
դիսիներէն, այլ և ամեն հայրենասի-
րութեան վեհմեծ թիւնը ճանաչող օ-
տարներէն։ Եւ միթէ մեր Վարդա-
նանց գիւլցաղուն նահատակները եւ
հինգերորդ դարու Հայոց առաքինի
եւ փառիկասուն տիկնայքը, սրոց յի-
շատակաւ ամեն հայու սիրտ կը թռ-
թռայ, չէն յարգուիր և գովուիր օ-
տարներէն։ Եւ յարգուին և կը գով-
ուին, այս, վասն զի ինչպէս ասացինք,
առաքինութիւնը օղջ չունի, և ով որ
առաքինութեամբ կը նահատակուի,
ամեն ազգի համար կը նահատակուի
և յիշատակը ամենուն սիրելի կը լինի։

Սենք վստահ ենք, որ յան դ'Ալքի քա-
ղաթիւր արդէն սիրալի է պատմագէտ
հայերուն համար, և այժմ եւս չը պիտի
գտնուի ընթերցող մի որ նորա պատ-
մութիւնը կարգայ և չը խանդաղատի։
Սուրբմի պատմենք։

Եան դ'Ալք, որ Օրլէանի օրիորդ
եւս կը կուլուի, միջինական աղջկ էր,
որ ծնաւ Վոմբեմի գիւղի մէջ 1409
թուականին։ Եւ 18 տարեկան հասա-
կին մէջ իրեւ հովուուհի, տակա-
ւին ոչնորներ կ'արածէր։ Այս միջո-
ցին մի կողմէն ներքին խռովու-
թիւններ կը յուզէին և միւս կողմէն
Վագիւսիք արդէն Յիսանասն նուա-
ճելու վրայ էին։ Եան դ'Ալք իւր հայ-
րենեաց աղէտներէն սիրտը շարժելով
գերբնական տեսիլները տեսաւ, որոնք
զինքը կը պարտաւորէին իւր հայրենի-
քը ազատելու պաշտօնը յանձն առ-
նուլ։ Այլաւ իւր գիւղէն և հազարա-
ւոր վտանգներու մէջէն անցնելով դը-
նաց Շարլ Լը Գանելու Շինտի փոք-
րիկ տալաւին մէջ, Վերիայացաւ թա-
գաւորին և երկար դիմադարձութենէն
յետոյ համոզեց, որ իւր աստուա-
ծագրեցիկ պաշտօնին նպատակ հայրե-
նիքը փրկելու համար։ Ս'եծ ահիւ և
երկիւղեւ քանի մի զննուսներ յանձ-
նովեցան յան դ'Ալքին և նա այս փոք-
րիկ զօրախումբի գլուխն անցնելով,
յաջողեցաւ ութ աւուր մէջ ազատել
Օրլէան քաղաքը, որ Յիսանայի թա-
գաւորի վերջին ապստանարանն էր, և
պաշարուած էր անգղիական բազմա-
թիւ զօրաքանակէն։ Այսպէս զօրաց
վստահութիւնը գրաւելով և բուռն
հռանդեամբ բորբոքուելով՝ յան դ'
Ալք առաջնորդեց Շարլին մինչեւ
Ռեյմս, թշուառաց մէջէն անցնելով
գրաւեց՝ քանի մի տեղեր, յաղթեց
Թալլեյին և թագաւորուիւ վերահաւ-
ատաց թագաւորի օժանմբ, 1439 ին։

Այս սխրագործութենէն զկնի կամեցաւ նա յետ քաշուիլ, յայտնելով որ իւր պաշտօնն լրացած է, բայց թագաւորի թախանձանքով ստիպուեցաւ մնալ նորա մօտ 1430 ին վերստին յարձակեցաւ Ռուդրիկոններու և Լիւդուիգիներու վրայ, որոնք պաշարած էին Վոմպիէն քաղաքը, և առաջիններուն ձեռքը գերի ընկաւ ։ (Յետոյ մատնուեցաւ Լիւդուիգոս ձեռքը և անիւրու տաննի մէջ (որուն նախագահն էր Վոլոն Եպիսկոպոսը), դատաւար տուեցաւ իրբեւ կախարդ և կենդանոյն պրեղաւ Ռուանի մէջ 1431 ին Սայիսի 30 ին ։ Օգոստոսի չէ որ հայրենասիրութիւնը իրբեւ կախարայութիւն դատաւարտուեցաւ, որով հետեւ շատ անգամ ճշմարտութիւնն ու գիտութիւնն եւս դատաւարտուած են իբրեւ յիմարութիւն ։

Սան Գ. Մ. քը նշանաւոր էր ոչ միայն քաղութեամբ, այլև առաքինութեամբ և բարեպաշտութեամբ և իւր դատաւճիւր լոյց անխռով հոգւով, անհամեմատ ծարտարութեամբ պատասխանելով ինչ որ հարկն է ։ Սան Գ. Մ. քը այրուեցաւ փայտակուտի վրայ, բայց Շարլ Լ. ի միջամտութեամբ և Վալիք քստ Վ. Պապի հաւանութե (1436 ին) նորա յիշատակը վերստին մեծարուեցաւ ։ Նորա տոհմը ազնուականաց կարգն անցաւ, և իւր ծննդեան խանձարուր գիւղը ամեն տեսակ հարկէ ազատ հրատարակուեցաւ ։ Իսկ (Օրլէան քաղաքը Սան Գ. Մ. քին անմահ յիշատակին համար սահմանեց հանդիսաւոր կերպիւ տարուէ տարի իւր ազատարարի տարեդարձը տօնել ։ Ի պատիւ Սան Գ. Մ. քին ձիաւոր արձան մի կանգնեցաւ (Օրլէանի մէջ (1855 ին) և արձան մի եւս Վոմպի գիւղի մէջ (1820) իրեն հայրենական տան տեղւոյն վրայ, Սան Գ. Մ. քի սխրագործու-

թիւնը շատ պատմագիրներու և բանաստեղծներու նիւթ եղած են եւ շատերու մէջէն բաւական է միայն Սիլվէի գրած պատմութիւնը և Շիլլէրի աննման ողբերգութիւնը կարգար (Օրլէանի օրիորդի պատմական կենաց վեմ խորհուրդը հասկանալու և պատուասիրելու համար ։

Եւստիք որ (Օրլէան քաղաքը ամեն տարի կը տօնէ իւր ազատութեան տարեդարձը, հռչակելով Սան Գ. Մ. քի յիշատակը, որոյ ձեռամբ նոյն ազատութիւնը կատարուեցաւ ։ Այս տօնը սրբազան հրապուրանք մի ունի, ամեն գաղղիացու համար, որ գիտէ, յարգել կրօնքը և հայրենիքը, Լա առ դարեւ ինչքան քաղցր է այն յիշատակը, որուն մէջ կը տեսնուի, որ բաւականակ ազգ մի կը կանգնի օրիորդի մի ձեռամբ, հովուութի մի կը պաշտպանէ հաւատոյ հանգուանը և կը վրկէ հօտը ։ Մինչդեռ ժողովրդեան հովիւները խոր ի բուն կը խորհան Ս. Սիրտ չը խանդաղատիր և որ միտք չը զմայլիր, երբ կը պատկերացնէ հայրենեաց և կրօնի 18 ամեայ շնաշխարհիկ ազատարար մի, որուն վրայ կը փայլին կուսական անարատութիւն և զինուորական արիւթ թիւն, իմաստունի խորագիրութիւն և մանկան անմեղութիւն, հերոսական աշխոյժ և կանացի փափկասրտութիւն, ողակիզի նշտնակ և մարտիրոսի պսակ, ամեն գեղեցկութիւն հոգւոյ և ամեն փառք կենաց և մահուան ։ ազատարար մի ։ կ'սեսնք, որոյ որդանը անպաճոյճ հիւղ է, բնակարանը՝ փոքրիկ տաղաւար, գերեզմանը կամ սեղանը՝ փայտակոյտ բոցավառ, ծաղկունք մի կողմէն ։ առ իրեն մի կողմէն և արտասուք՝ միւս մէն, իբրեւ ողբակէջ՝ ծաղիկներով պսակուած, իբրեւ հերոսահի՛ դարձնի բողբոս և իբրեւ մարտիրոսահի՛

բոլորով պատկուպն ։

ժան Գ՝ Մարի Կոնր Կամ Օրէա-
նի ազատութեան տարեգարծը կը կա-
տարուի խիստ մեծ շքեղութեամբ ։
Նշեցնելիքն ճարտարապետութիւն կը լին-
նի և կրօնական ու հայրենասիրական
հանգանակներ կը կատարուին ։ Մաս-
տեան՝ մեծ պողոտաներուն վրայ գը-
րօնները և նախնի զենքերը կը ձափա-
նին ու կը շոգըտան ։ Վանի ձի նշա-
նաւոր անդէր ։ Եւր ասանդութիւնը
պահպանած է ժան Գ՝ Մարի ինչ ինչ
յիշատակները, խառն թաղութիւնը
կը համոզմանին ու թախական թաղականե-
րով և երգերով ։ Մաս թաղութիւնը
զինուորական նա ազարտներու հըն-
չումով կը դիմէ գեւա ի մայր եկեղե-
ցին, ուր քաղաքապետը կը մատուցա-
նէ եպիսկոպոսին Օրէանի օրհորդի
յապակէ գրողը, և նա գնելով սեղա-
նի մօտ՝ կ'օրհնէ թաղութիւնը եւ
կ'արձարէ ։ Նշեցնելիք օրը քահանայք
և զօրակներ, երիտասարդք և կու-
սանք, ծերք և ազաք առհասարակ,
խաբերով և զենքերով, ծաղիկներով
և ոստերով, կրօնական երգերով և
զինուորական նուագներով կը համա-
խմեն ժան Գ՝ Մարի ձիսու պարձա-
նին մօտ, ճառք կը կարդան, երգեր
կը նուագեն, և Նշեցնելիք, Նշեցնելիք և
Մատուցանան մեծութիւնը կը հաշ-
կեն ։

Ինչքան սրտաշարժ և կարեւոր էն
ազգային տօնավարութիւնները, եւ-
րիշքան գովութեան արժանի է պի-
սեղանդը, որ կրօնական և հայրենասէր
նախնեաց յիշատակները կ'արձարէ և
կը պատուէ ։ Ինչքան փափայլեցի կը
լինէր և երէ գեթ մեք ազգային օր-
հորաց վարժարաններուն մէջ սովորու-
թիւն մտնէր վարժաւոր հանգանակներով
սրտիկէ մեր հինգերորդ գարա փախ
կատան և գիւցալնա հի հաց անկանց

յիշատակը ։ որոց իւրաքանչիւրը մէկ
մէկ ժան Գ՝ Մարի էին հայ հայրենեաց
և եկեղեցւոյ ազատութեան համար ։
Մարի պիտի միմիարու էինք, երէ օր
մի արժանանալինք այն օրինակ ազգա-
յին հանգանակներու մէջ խօսուած ըն-
տիր ճառերն կարդալ կամ հրատարա-
կել, ինչպէս այժմ կը հրատարակենք
ժան Գ՝ Մարի յիշատակի կամ Օրէա-
նի ազատութեան տարեգարծի ճառե-
րէն հետեւեալը, գաղղիարենէ թարգ-
մաներով ։

Գ

Պարտնայք

«Մեծամեծ յիշատակները ժողովրդ-
դաց և քաղաքաց փառաւոր մատան
դուրսինն է ։ Իսկ նոյն յիշատակնե-
րուն հաւատարմի մնալն է հայրենա-
սիրական ուղարկութիւն և պատիւ-
բախտակ հայրենեաց ։

«Դժմարիտ փառքը գեղարարութե օ-
ն և գրեթէ շաշարհիկ է, բայց երբ
կը փայլի և կը շոգըտայ երկրի վրայ և
արժանաւոր ժողովրդի մէջ, սերուն-
դաց պատգան է գէպի նոյն փառաց
լայք գառնալ և ոչ միայն նորա ճա-
ռանկներով պատկուի, այլ և նորա
փառաքանին մէջ ջերմանալ և տապա-
նալ ։ փառն զի մեծամեծ յիշատակնե-
րա մէջ թէ ջողովուն փառք կայ և
թէ փայլակայացաւ բաց ։ ար հագի-
նեցր կը վառէ և կը բարձրէ ։

«Մըս է պատճառն, որ ազգային
տօնավարութիւնները կը շարժեն և
կը յուզեն ժողովրդեան փեմ և անդ-
հաւն զօրութիւնը և յերեւան կը հա-
նեն ազգի հայեկան կատարելութե-
նը և մարտը գոյացմանը ։

«Ստանալին ինքնին այս յիշատակ-
ներու փայլն անցնելով ոչ միայն ջը-
ջերք և ջը շիւղանքներ հաւատարմի

և երաժշտութեան ժողովրդի վսեմ՝ ընդ քայմունքները, այլ ընդ հակառակն կրնուիրադարձէ և կ'անմահացնէ փառքով և շքեղութեամբ ցեղազարդելով։ Երբ սոյն օրինակ յիշատակներու մէջ հայրենասիրտ թիւնը և կը բնօրը զիրար կը համբուրեն, երբ Լ. Ս. պոռնոյ, փառքը և նախնեաց փառքը կը միանան և իրար հետ կը ձուլուին, երբ տոնախմբութիւնը հայրենասիրտ կան է և միանգամայն կրծնական, ահա այս ժամանակ ամենայն ինչ փառաւոր է և յաղթական, ամենայն ինչ սքանչելի է և սրտաշարժ։

«Լ. Ս. պարունայք, այսպէս է գր. խօսին սերկեան հանդէսը, որ զմեզ կը համախմբէ՝ այսօր տատուածային տաճարի մէջ։

«Երեկ ժողովրդի եւ զօրախումբէ տաջեւ, այն մայր եկեղեցւոյ սեմոց վրայ, գինուարական շփարայից նըււագներով և պրազան երգերով, հին յիշատակն և նոր յիշատակն զիրար սըջապուրեցին, կրծք և հայրենիք զիրար համբուրեցին։ Երանական դրօշմաքաղաքապետի և հոգեւոր հովուապետի ձեռքով սրբազան Սեղանի վրայ դրուեցաւ և դրութեանց թաղաւորին գուհութիւնը մատուցան, իսկ այս փայրկեմունքն ձեռքէ ձեռքի անցաւ և յաւերժացաւ լուսավառ կանթեղներով փայլելով՝ ևր գուշակներ իրենց շողողուն պայծառութեամբ, որ հալիւրամեան տոնախմբութիւնը արդէն սկսեալ է։

Իսկ այժմ, Պարունայք, այն փառքի կամարին տակ, զօրապետ և զօրականք, քահանայք և ժողովուրդ, քաղաքն համբռնէ, սիրտ ի թուեց ոգեւադրած, դէմ յանդիման կը նկատեն գեղեցիկ յիշատակ մի, կը պատկերացնեն վեհ պատկեր մի, որ գոյցեւ թեւատարած կը նայի մեր վրայ և կը խնդալի։

«Ինչ է արդեօք այս յիշատակը, որ շորս գտրեն ի վեր՝ ամեն տարի կը նորոգի այն աւուր մէջ և կը յաւգէ։ (Որքանի բնակչաց եւանդը, գործը և խանդը, զոր չի կորսոց երբեք մեզմէ կամ նուազեցնել ժամանակի ճակիչ զօրութիւնը։ Եւս յիշատակն է, Պարունայք, (Որքանի օրհորդի սնմահ յիշատակը, որով փառքը ոյցեւութեան եկաւ ձեռք քաղաքին և քաղաքը տեսաւ, այն հոգեւոր պատերազմներէն մեկը, որոնք բանաստեղծի ատածին պէս, դուրսց ի դարս յաւիտենական խօսակցութեան նիւթ կը գաւնան ապագայ սերնդոց համար։ Եւս յիշատակն է այն սրանչելի ազատութեան յիշատակը, որով ազատեցաւ քաղաքը և հայրենիքը, ազատեցաւ այն գիւղացիներ հոյ ձեւամբ, որ պատմութեան ամեն պատկերներէն շնորհագիծն է, պատկեր ամբիւր և անարատ, պատկեր անհամեմատ գեղեցիկ, պատկեր սուրբ, որոտպրտ և փառաւոր։ Եւս այս տղաւութիւնը կատարուեցաւ, Պարունայք, այն Լալի յատուկ և յայրենի գործակցութեամբ, առանց որոյ մեծ իրողութիւն մի չի կատարուիր երկրիս վրայ։

«... Եւստեալ է ժողովրդեան Լուրարիչը և նա է որ կիշիւն և կը նախախնամէ, և որչափ որ Եւստեալ մատուց, սովորաբար ծածկուած է պատմական, օրէնքներու կանոնաւոր խաղերու մէջ, սակայն երբեմն յանկարծական փալատականութիւն կ'փայլատակի, մարդկանց ամեն խորհրդները կը զփոթէ, ամեն կարծիքները կը տապալէ, և այժմ պիտի անակնկալեց և վախճան կուտայ իրերուն, որ յանկարծ կըսվափին և կը տեսնեն, որ իրենք իրար ինքնախան չեն, այլ կայ գերագոյն Տէր մի, որ կ'առաջնորդէ մարդկութեան, և կ'ուղղէ աշխարհի օրէնքները։

«Ի՞նչ կայ արդեօք մեր մէջ, Պարոնայք, որ տեսած չը լինի և կամ չը տեսնէ։ Ըստուծոյ հօր ազդեցութիւնը հին և նոր պատմութեան մէջ, և ո՞վ կայ որ սաստուածային մասանկ ստուէրն տեսնելէն և ճանաչելէն յետոյ՝ չաղաղակէ զուարճախառն երկիրդիւ»
«Ի՞նչ! մասն Ըստուծոյ ո՞»

«Ըստուած կը միջամտէ մարդկային պատմութեան. բայց կը գործէ մարդկանց ձեռքով, կ'ազդէ մարդկանց սրբ. տին, կը բազմապատկէ նոցա զօրութիւնը, և այսպէս երկու ճառագայթք իրար հետ կը միանան, երկնաւոր և երկրաւոր, և ինչ անձի վրայ որ կը ճառագայթին և կը միանան, իսկոյն կ'ոգեւորեն, կը վառեն և մի փառաւոր պսակ կը կաղմեն նորա գլխոյն վրայ»

«Եւդ, Պարոնայք, լսանք զԼէք օրիորդը աւելի լաւ ճանաչելու համար և արդարն Ըստուած ՚ի բոլոր սրտէ փառաւորելու համար, պէտք է որ դիտենք, պէտք է որ զննենք ( ) Ըլէանի անմահ օրիորդի սրտի խորքը, որ վառեցաւ աստուածային ներշնչութեամբ կրօնքի և հայրենեաց պաշտպանութիւն համար»
Պէտք է զննենք թէ Բնչոյէս հետպէտէ փայլեցան, զօրացան և վրասեմացան նորա արժանայիշատակ պատմութեան երեք գլխաւոր վայրկեանները՝ նորա քաղցր և շնորհատեսիլ արշալոյսը, նորա փայլուն և պայծառ միջօրէն և նորա ասպարիզի վաղահաս երեկոյն, յորում փայլակը փայլատակեց շունթը հարուածեց և փառաց ասպարեզը պսակեց։ Եւրո այս ամենը զննենք, Պարոնայք, ակներեւ կը տեսնենք՝ ինչ որ ամենագեղեցիկ է աշխարհիս վրայ, ինչ որ մեծ է մարդկային գործոց մէջ, ինչ որ ճշմարիտ աղբիւր է մեծամեծ իրաց, կարճ ասեմ կը տեսնենք հոգին, հոգին, լսանք Լէքի։

«Ի՞նչ այսպէս հայրենասէր եւ աստուածասէր օրիորդի պատմութեան մէջ մարդկային գործողութեան տակ աստուածային հօր մատը նշմարելով՝ կարող ենք այս շահաւէտ դասը քաղել»
«Ի տեսանէ եղեւ այս, և է սքանչելի յաջ մեր»

«Ըստուած իմ, տուր զօրութիւն բանից իմոց ո՞»

... Խմբագիր Սիօն ազգագուհանգիսի»

Իրիստ կարեւոր կը համարիմ Լմերիկա գտնելու մեր ազգայնոց վերայ այն երկտող տեղեկութիւնս Սիօնի միջոցաւ առ յարգի ազգայինս ուղղել թէ վարձք և թէ օգուտ ինձ և նոցա համարելով. ուստի բարեհաճեցէք ընդունել և հրատարակել։

Լմերիկայի Հայոց Վեհալը

... Խմբագիր»

Նամակիս սկիզբէն նախ պատեհ կը համարիմ յիշել տաճական այն առածը որ կըսէ՝ «Ոգայան քառուղին չէր լսել ինչէր»^(*)։ Եւր Լմերիկայի նշանաւոր իրեօք քաղաքը մտայ, նախ՝ Հայերը բնառեցի. հոս գրեթէ 20-25 հայ տեսի, եթէ հարկ ըլլայ ուրոյն ուրոյն ասոնց վիճակին վրայօք տեղեկութիւն տալ կարծեմ թէ բաւական էջեր լեցնելու ենք։

Սոյն խմբին մէջ հաղիւ թէ երեք կամ չորս հոգին ինքզինքնին անկախապէս կը հոգան, իսկ միւսները ամենայնեօրն թշուառ վիճակի մէջ չըսեմ՝ այլ հաղիւ հաղ իրենց օրապահիկը ծարելու վիճակին մէջ կը գտնուին։ Լսոնց գրեթէ ամենն ալ տարբեր նշանակաւ հոս եկած են, սակայն և ոչ

(*) Թմբակին մայր հեռուն քաղցր կուգայ։

մէկը գեռ չէ յաջողած իր բռն նպատակին հասնելու, և այնպիսի ամիսնաստորին գործառնութեանց մէջ կը գտնուին՝ որ եթէ Տաճկաստան ըլլար, թերեւս քովէն անցած ժամանակը պիտի ծաղըէին ։

Այս պարոնները, որոնք հասակաւ 30 էն վեր չեն, բացի Պ. Սկանեա նէն, իրենք ալ իւրեանց վիճակէն արժգոհ, բայց ինչ օգուտ մէկ անգամ ինկեր են, որը՝ ութը, որը՝ տասը եւ որը տասն և հինգ տարիէ ՚ի վեր իրենց ծաղիկ հասակը ապարդիւն այս օտար երկրին մէջ կը մաշցնեն ։

Վրեթէ ամիս մ'է որ հոս կը գլու նուրմ ։ տակաւին գործ մը չը կրցի, ձեռք բերել, շատերն ալ զիս մեղադրեն, ցին ըսելով թէ՝ «Պարոն, ի՛նչու կ'ել լաք կուգաք, Ամերիկայի վրայօք տեղեկութիւն չէք ստանար թէ՝ նախկին Ամերիկան չի մնաց ։ մեզք են մեր հայ երիտասարդները և իրենց գրամները ։ Այլք այս և ասոնց նման խօսքեր և այս սրտաճիւղի տեսարանները կը նկատէի յիբաւի յուսահատութիւն մը կը տի բեր վրաս և կը լքանէի ։

Ասոնց մէջ անմիաբանութիւն տիրած և սէրը խիստ շատնուաղէ, մեր յայտ գըրեթէ մեծ մասամբ ասոնց վրայ էր, բայց բոլորովին հակառակը գտանք, և տակաւին Պ. Վարդուկեանը թող ճգնի գաղթականութիւն մը հաստատել այնպիսի երկրի մը մէջ, ուր ոչ գթութեան, ոչ մարդասիրութեան հոգւոյն նշանները կը ճանչեն և ոչ աս պնջականութեան տեղի կայ ։ Վրեթէ քաղաքին գաղթականը մենք եղանք, բայց Պ. Վարդուկեանը տպիկար գլու նուեցաւ մէկի մը, և ինչպէս կարող պիտի ըլլայ մեծախումբ ընտանիքներ հոն փոխադրելու, մինչդեռ ինքն եւս անկորող է իւր անձն իսկ հոգալու ։

Հայեր ու հայ երիտասարդներ,

բացէք աչուրնիդ, օտարներէն չը կայ յոյս, մեղք էք դուք և ձեր դրամները, մի խաբու իք երեւակոյական յոյսերու և մի վստահիք անտի խոստմանց՝ այսինքն յանձնարարականներու ։ յառաջադիմութիւն ձեր երկրին ու հայրենեայը մէջ, յառաջադիմութիւն յաւրուեստ և յուսմունս դարձեալ ձեր երկրին մէջ, ոչ օտարին արիւնը մեր արեանը հետ կը կպչի, ոչ օտար օդ մեզ կենսատու է եւ ոչ օտար հող մեզ արդիւնք կուտայ, եթէ կան այնպիսի երիտասարդներ որք տրամադիր են յԱշուրպա և կամ յԱմերիկա գնալ ու արհեստ ուսանիլ, թող այնպիսին լաւ հաշուէ որ տարեկանը առ նուազն տասն հազարի կը նոյի, պատարա տէ՛ ու այնպէս ճամբայ ելլէ ։ եթէ յոյսը ուրիշի վերայ դնելով ճամբայ կ'ելլէ, մեծապէս կը սխալի ու վերջը թշուառ կ'ըլլայ, ինչպէս որ շատերն եղան ու ապարդիւն ետ դարձան ։

Արժանապատիւ հայր, որ քաղաքէն որ անցայ, հոն գտնուող հայերը խիստ ձանձրացած՝ կըսէին. «Աման բաւական, ՚ի սեր Աստուծոյ ըլլայ, գրէ Հայ լրագրագետներուն որ հրատարակեն իմացնեն մեր հայ երիտասարդաց թէ չելան չիգան այս կողմերը, ալ ձանձրացանք իրենց օգնելէ, մենք մեր ցաւերը ձգելով այլոց ցաւերը հոգալու ալ զգուշ եմք ։ եթէ մէկ կամ տասն ըլլան՝ խիստ լաւ, այլ գրեթէ տարին քսան — երեսուն հատ տեղի կ'ունենան ։ եթէ ազգին շահ մը յառաջ բերեն, ամենայն սիրով, այլ մեզմէ կ'աւան են, և ՚նգղիացիին Ամերիկացիին և կամ Վաղդիլացիին ծոցը կը մտնայ ։ Այսպէս ձանձրացած են մեր Ամերիկայի ազգայինքն և խընդրեցին ինձմէ որ յօգուտ և ՚ի զգուշութիւն մեր հայ երիտասարդաց և ամեն անոնց՝ որք կ'ուզեն տեսնել այն

Երեւոյ Հոգեմանալիք Ամերիկան, երեսը
չտեսնաղիք կ'ըսեմ, վասն զի չորհիւ
այս գաւառեմակ միտիմարաց որք զի
րենք իւր ծոցին մէջ սնուցանող ա-
նուիկ Տառնկաստանի անուէր մեկ լա-
ւաակի արժողութեան իջուցեր են Ամե-
րիկայի մէջ, և այնպէս կը վարուին
տառնկաստանցոց հետ ինչպէս օձ մը.
առաջ մարերախուութեան և ծայրալիւ
տեսարգութեան:

Ի վերջոյ, խօսքը աւելի բազայայտ
լինելու. համար, կ'ըսեմ ամեն այն հոյ
երկրատեսչագ որոնք տրամադիր են
այն ձեռնարկութեան, թող կարգան
տոյն նախա և նկատեն Ամերիկայի
հայոց փշտկը և ի միտ առնուէր որ ա-
մէն ուստեք օգնութիւն չը կայ, եւ
ձեռնարկի դուռն ունին սատարելու թէ
որ և իյէ վիճակի մէջ ալ գտնուի: Իսկ
եթէ ունին առաւ գրամքանի մը տա-
րի ինքզինքնին հոգսուր և առանց ու-
րիշի կարծիք ըլլալու, թող գան. և ես
այ կը հաւատամ որ ամեն ուղած ար-
հեստը կարող է ուսանելու. և եթէ
ասոր հակառակելու ըլլամ, անիրա-
ւելութիւն ըրած կ'ըլլամ և ազգիս ալ
թշնամութիւն:

Իւստի ես ինձ իսկած պարտակա-
նութիւնս կատարելով կը զգուշացը
եմ բոլոր հոյ երկրատեսչաները որ չի
գտնու թշնամութեան այս օտար եր-
կիրներու մէջ, և այս ալ ինձ մեծ
գործք կը համարեմ, երբ ուրիշները
թշնամութեան ըլլալէ կ'ազատուին:

Ի նամ . . . . .

Նշան Բ. Երկրանալի Ամերիկ:

28 Օգոստոս 1869 Նիւ-Եորք:

ԿԵՆՍԱԿԱՆԻՍԻՍԻՍԻՍ ՊԱՌԲԱԼԻԱՏ

(Հարեմակութիւն, տես թիւ 9):

Իւր զգայարանները կը ճնշէր ոչ
թէ միայն տնոնց հաճոց եղան բանե-
րէն զրկելով, այլ և անհաճոյ եղանե-
րը չը մերժելով, ինչպէս էին թէ կե-
րակութեան և թէ դեղեր: Չորս տա-
րի այնպէս իւր հաշմութեան մէջ առ-
ջուներով, երբեք ամենապիտիւր տգիւ-
հութիւն մը ցոյց չը տուաւ կերակու-
րի մասին. և իրեն առողջութեան հա-
մար ինչ գիտար բան որ առաջարկե-
ին, առանց դժուարութեան կը կա-
տարէր. իսկ երբ ես ասոր զարմանք
կը ցուցնէի, զիս ծաղը ընելով կ'ըսէր
թէ չեմ իմանար ևարդ ինչպէս կրնայ
հակառակ կամք ցոյց տալ, մինչեւ
դեղը կամաւ կ'ընդունի, և կամքը
ուր կը մնայ եթէ բռնագտնուած ը-
նէ այս գործը: Այս եղանակաւ ա-
հա շարունակ կ'աշխատէր ճնշել ինք-
զինքը:

Աղքատութիւնը այնքան շատ կը
սիրէր, որ շարունակ կարծես թէ իրեն
աչքին առջեւն էր այնպէս որ երբ
գործի մը ձեռք զարնել կ'ուզէր, կամ
թէ մէկը իրեն խորհուրդ մը հարցու-
նելու ըլլար և առաջին մտածմունքը
այս էր, որ իրեն միտքը կուգար: Եւ
նեւ թէ աղքատութիւնը կրնայ ի
գործ դրուիլ: Այն ամեն խորհուրդ
ներէն, զորս շատ կը յեղիեղէր իւր
մտքին մէջ, մին այս էր որ կ'ուզէր
ամեն բանի մէջ երեւելի հանդիսաւ
նալ, օրինակի համար ընտիր արհես-
տաւորաց բոլոր ձեռագործները գործ
դնել, և այլ ասոնց նման ուրիշ բաներ
և աղքատի շատ գովամակութիւն
ցոյց կուտար որ մարդիկ ամեն բարե-
կեցութիւն կ'որոնեն, զոր օրինակ ա-
մեն բան կ'ուզեն ունենալ: Եւ ուրիշ
հաղարուոր բաներ կ'ընեն տաւանց մը:

տաճեւոյ որ շատ չարիքներ կրնան պատահիլ : Իսկայ ինքը այսպէս չէր գտաւոր, ինքը մեզ շարունակ կ'ըսէր որ, չըկայ բնաւ աղքատութեան ու գին չիփուցանելու կարող բան, որքան գիւրակեցու թեան հետաքրքիր խու գործութիւնը, այն բաղձանքը՝ որով կը փափաքին միշտ ունենալ լաւն և գեղեցիկն, և մեզ կ'ըսէր որ արհեստականներուն համար՝ պէտք է որ շարունակ աղքատ և ամենէն բարի մարդիկը ընտրեն, և ոչ թէ վայելչասէրները որոնք երբէք չեն կրնար օգտակար լլլալ : Երբեմն կ'աղաղակէր. « Իթէ ես մտացս չափ աղքատ սիրտ մը ունենայի, շատ երջանիկ կ'ըլլայի, վասն զի համազում եմ քորովիլն, որ աղքատութիւնը մեծ միջոց մ'է երջանկութեան հասնելու համարդ : Եւս սէրը՝ զոր ունէր առ աղքատութիւնն, զինքը կը ստիպէր այնքան գորովանօք սիրել աղքատները, որ երբէք ողորմութիւնը չէր մերժէր. թէպէտ և իրեն հարկաւորէն միայն կ'ընէր, թէ քիչ հարստութիւն ունենալէն և թէ անշարժի ծախք մը ընելու ստիպուէ լին, որ իրեն հիւանդութեանց պատճառաւ՝ իրեն եկամուտն կ'անցընէր : Երբ նշանաւոր ողորմութիւն մը ըրած ատենը այս յիշեցունել կ'ուզէ ինք, արդողելով մը կ'ըսէր, « Եւս գիտեմ որ որ և իցէ աղքատ մը մեռնելու ատեն բան մը կը թողու Կ : Եւս պէս բերան կը գոցեր, և երբեմն այնքան սկսաւ տալ, որ ստիպուեցաւ դէրամ փոխ առնուլ, իրեն ամեն գոյքը աղքատաց ընելու համար, չուզելով ոչ ևս իրեն բարեկամները թախանձել :

Երբոր կառքերու տնօրէնութիւն եղաւ, ինչ լաւ որ վարձակալներէն՝ որոնց հետ կը սակարկուէր, թէ որ կարելի է միասին բնակին, որովհետեւ իրեն ծանօթներն էին, կան

խաւ 1000 ֆրանք կ'ուզէմ պահանջել Պլուլայի աղքատներուն դրկելու հաւմար : Եւ երբոր ես իրեն ըսի որ, գեա այս գործոյն համար ազահոգութիւն մը չի կայ, պէտք է ուրիշ տարուան մը լաւ պատել, անմիջապէս այս պատասխանը տուաւ. ինչ թէ, « Եւս այս բանիս մէջ անպատեհութիւն մը չեմ տեսներ, եթէ անոնք կորսնցնեն, իմ լաւ տացուածքէս կը հատուցանեմ, և թէ չեմ կրնար տարի մ'ալ համբերել, և բովհետեւ շատ ստիպողական կարօտութիւն մ'է եր, և չէր կրնար յետաձգուիլ : Եւ որովհետեւ մարդիկ չը կամեցուն միասին բնակիլ, այս պատճառաւ չը կարաց ի գործ դնել իւր մտաց այս որոշումը, որով մեզ տեսել կուտար այն չշմարտութիւնը՝ զոր այնքան մեզ կը կրկնէր, թէ ինքը թշուառաց ձեռնտուութիւն ընելու համար միայն կը փափաքէր հարստութիւն ունենալ, որովհետեւ միևնոյն ժամանակ որ Եւսուած յոյս մը կուտար իրեն բան մը ձեռք բերելու, տալ կախին նոյն իսկ անոր վրայ ապահովութիւն չուեցած, կանխաւ կրկնէր սէր զայն բաշխել :

Եւ որ ողորմածութիւնը՝ զոր ունէր առ աղքատս, միշտ զօրաւոր մնաց, բայց մանաւանդ այնքան կրկնապատու կեցաւ իւր կենաց վերջերը, որ առանց անոր վրայ շարունակ իրեն հետ խօսակցելու չէի կրնար զինքը գտնել : Չորս տարիէն ի վեր մեծ զգուշուութեամբ զիս կը քաջալերէր աղքատաց ծառայութեանը նուիրելու ինքզինքն և հոն առաջնորդել իմ զուակներս :

Եւ երբ իրեն կ'ըսէի թէ, « Եւ վախճամ որ ասիկայ յետոյ զիս ընտանեացս ինք մեծերէն կը խտարցանէ Կ : Ինչ կը պատասխանէր թէ՝ անիկայ հատատուուն կամաց պակասութենէն յառաջ կ'ուզայ, և թէ զանազան եղաւ

նակաւ կրնայ մարդ այս առաքինու-
թիւնը գործ դնել, այնպէս որ մարդ-
առանց իւր ընտանեկան գործոց փոք-
րիկ փնաս մը հասցունելու, կրնայ ար-
ժանաւորապէս իւր կարողութեանցը
համեմատ ողորմութիւն ընել:
Եւ ի՞նչ էր որ Վրիստոնէից ընդ-
հանուր կոչումն է ասիկայ, և թէ
մասնաւոր դատողութեան հարկ չի
կայ գիտնալու թէ արդեօք մարդիկ
դէպ ի՞նչ կոչուած են, վասնզի այս
ստոյգ է որ Վրիստոս մեր Փրկիչը ա-
սով զաշխարհ պիտի գատէ. և թէ
մարդ մտածէր որ միայն այս առաքի-
նութեան զանցառութիւնը մեր դա-
տապարտութեանը պատճառ կ'ըլլայ,

այս մտածութիւնը միայն՝ եթէ հա-
ւաորդ ունենայինք, բաւական էր զմեզ
ամեն բանէ կողպտելու տառիճանին
հասցնել: Գարծեալ մեզ կ'ըսէր թէ՝
«Ղքթառայ մօտ յաճախելը անհուն օ-
գուաններ ունի, տեսնելով այն թշուա-
ռութիւնները սրտը ենթարկուած են
նոքա, և նոյն իսկ իրենց հիւանդու-
թեանց սաստկութեան մէջ ամենակա-
րեւոր հարկաւորութենէ զուրկ. ա-
հա այս ամենը տեսնալէն յետոյ անդ-
գայ պէտք է ըլլայ մարդ, որ ինքզին-
քը չը զրկէ անօգուտ հաճոյքներէ,
վայելքներէ և աւելորդ հոգերէ»:
(Պիտի շարունակուի):

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Դ Ի Ը Կ Ա Ն Բ

ՆԵՐՍԵՍ ամսոյս ժամանակագրական դէպքերուն մէջ նշանաւոր որ են հե-
տեւանները, զորս ահա կարգաւ կը դնենք, այն է Վսեմ Վեամիլ փաշայի գալուստը
և Բրուսիոյ թագաժառանգ Իշլամի ու Էւստրիոյ Կոյսեր այցելութիւնները:

Երուսաղէմիւր կառավարիչ Քեամիլ փաշայի գա-
լուստը հանրական ուրախութեան առիթ եղաւ քա-
ղաքի բնակչաց համար: Նորա Երուսաղէմ մտա-
նելն խիստ շքեղ էր և փառաւոր:

Մի կողմէն թիւղանօթը կ'որոտար, միւս կողմէն
անթիւ բազմութիւն ճանապարհներու մէջ կը խրու-
նէր. իսկ Վսեմ. կառավարիչը հանդարտ կը յառա-
ջէր շրջապատուած Էւրոպական ազգաց ներկայացու-
ցիներէն: Ուրախ էր նա և զուարթ տեսնելով այն
ժողովուրդեան սերը և համակրութիւնը, և զոր առա-
ջին անգամն էր որ կը տեսնէր: Վսեմ, կառավա-
րիչը Երուսաղէմ մտաւ Վսեմիոսի (Շամայ) դու-
նէն, ուրիշ ամեն մեծամեծ մարդիկ կը մտնէին:

Ուրախութեամբ կը ականնէր ահա որ բարբոս-
թիւնը և ճարտարութիւնը սրտած են յառաջ եր-
թալ Երուսաղէմի կառավարչութեան մէջ. վասնզի
Վսեմ. կառավարիչը շնորհիւ կը շարունակէ ճանա-
պարհի շինութիւնը, զոր նախկին Նաղիթ փաշան
սկսած էր:

Երուսաղէմի շրջակայ քանի մի ճանապարհներն
եւս, սրտը հետ և բնթղիկէմի ճանապարհը, բար-
աբոսեղու վիճակի մէջ են և Վսեմ. Քեամիլ փա-
շայի այս բարեգործական ոգին արդէն նախաճե-
սած էր ժողովուրդը, որովհետեւ յառաջ քան նո-
րա գալուստը իւր համբաւը արդէն տարածուած
էր Երուսաղէմի բազմոցս օրհնալ երկրին մէջ:

L'arrivée de Camel Pacha, nouveau gouverneur
de Jérusalem, a été pour les habitants de cette
ville un objet de joie universelle. Son entrée à
Jérusalem a été des plus brillantes et des plus so-
lennelles.

Au bruit du canon qui retentissait de toutes
parts, au milieu de la foule immense qui remplis-
sait les chemins, son Excellence s'avancait lonte-
ment entouré des représentants des grandes nati-
ons de l'Europe. Il était ravi de joie de voir qu'
il était aimé de peuples qu'il n'avait jamais vus.

Il a fait son entrée par la porte de Damas par
où entrent tous les grands hommes.

Nous voyons déjà commencer notre bonheur
et augmenter l'industrie de notre pays, car son
Excellence fait continuer la construction du che-
min carrossal que Nasif Pacha avait commencé.

Plusieurs routes qui entourent Jérusalem, en-
tre autres celle qui conduit à Bethléem, sont en voie
d'amélioration.

Aussi cet esprit de Bienfaisance de Camel Pa-
cha a-t-il été prévu de tous les habitants, car la
renommée qui se plaît à répandre les bonnes nou-
velles, l'avait précédé sur nos terres tant de fois
bénies du Ciel.

«Մայիս 21/3ին, չորեքշաբթի առաւօտ» (Յոպպէի միջնաբերդէն արձակուած թնդանօթները) Երուսիոյ թագաւորական դ. բարձրապատիւ (Ս)րէտէրիք Վիլեմ Իշխանին նաւահանգիստը հասնիլը կ'իմացնէին, բարձրապատիւ Իշխանին զրահաւոր նաւը, երկաթ նետերէն անմիջապէս յետոյ, թնդանօթներու արձակումներով քաղաքը ողջունեց, ինչպէս նաեւ Իշխանին ընկերակցութեամբ եղած միւս 3 պատերազմական նաւերն ալ (Երուսաղէմայ քունսիւ Լ'էնէնալ պարոն տը Լ'Ալբըր ընկերակցութեամբ) Յոպպէի հիւպատոս Ժարոն (Սիմէս Երաւի) բարձրապատիւ Իշխանին բարի գալուստը շնորհաբար համար նաւը դադրին, քունսի մը վայրկեան յետոյ Երուսաղէմայ կառավարիչ Քեառիլ Փաշան ալ հասաւ ։ Վաւորք մը խօսակցութենէ ըզկի, բարձրապատիւ Իշխանը, ընկերակցութեամբ Հէսսի Լուի Իշխանին որ միատեղ կը ճանապարհորդէր, եւ միւս ընկերակից 13—14 պաշտօնատարաց ցամաք երան, ուղղակի հեծած՝ գերմանական գաղթականաց բնակութիւնը երթալու, զոր (Յոպպէէն 10 րոպէ հեռու պարտէզներուն մէջ գեղեցիկ ու զւարճալի բլրակի մը վրայ կանգնած է, ուր մեծ սիրով ընդունուեցաւ գաղթականներէն, որոնց աւանդուն մէկ մէկ հարցումներ ընելէ և տեղեկութիւններ ստանալէ յետոյ, Բարձրապատիւ Իշխանը, Յոպպէի Բրուսիոյ հիւպատոս հայտգէի հանգուցեալ Սիւրատ Զակոբ աղայի Վսեմուհի Տիկինը այցելութեան գնաց իւր ամարտանոցը, որմէ խիստ սիրալիք ընդունելութիւն գտաւ, պարտէզը շրջապայեց, և կէս ժամ հանգստանալէ զիկի, Տիկին Սիւրատի վերջին հրաժարական ողջնիր տուաւ մեծ գոհունակութեք Երուսաղէմայ ճանապարհը

երաւ ։ Հետեւեալ օրը, հինգշաբթի առաւօտ, երուսաղէմէն 20 րոպէ հեռու Երուսթ բլրի մը վրայ պատրաստուած վրաններու տակ բոլոր հիւպատոսներէն զական կառավարութեան պաշտօնատարք և ազգաց պատրիարքները համագգեսս տիւք, զօրաց խումբերը նուագարաններով, և խումբ բազմութիւն, բարձրապատիւ Իշխանին գալտեսներ կ'ըստպատէին. կէսօրին ժամ մը մնացած իշխանը բոլոր ուղեկից պաշտօնատարք հեծելազօրաց շքեղ համագգեսսներով, վրանները հասան, ուր բոլոր հիւպատոսք և պաշտօնատարները իւր բարձրապատուութեան ներկայանալու պատիւը ունեցան. ամեն մէկուն հետ աւաարկայի մը վրայ խօսեցաւ, իւր եւ վեհապառ Սիւրատի հօրը շնորհակալութիւն յայտնեց Հայոց պատրիարքին իւր Երուսիոյ տեղութեան թէ պաշտօնատարաց և թէ այցելուաց ցուցուցած մտերմական զգացմանց համար և բարեմաղթեց միշտ սիրելի յարաբերութեամբ մնալ ։ Նմիջապէս յետոյ հեծան ու զօրաց նուագարաններով, քաղաքի բերդին թնդանօթներու արձակումներով ու խառն բազմութեամբ և շքեղ հանգիսիւ քաղաք մտան, ուղղակի սուրբ Զարութեան տաճարը երթալու, ուր բարձրապատիւ Իշխանը եռանդով և խորին ակնածութեամբ ամեն սուրբ տեղիքը շրջապայեց, այլ և այլ հարցումներ և խոսակցութիւններ ընելով ։ Վրաններով սուրբ Զարութեան եկեղեցւոյն հիւսիսային արեւմտեան կողմը գտնուած Սիւրատի կոչուած հնուութիւնը տեսնել գնաց. այս տեղը խաչակրաց ժամանակէն սուրբ (Ս)աննուասպետականները եկեղեցի մը և հեռանդանոց մը շինած էին, որոնց աւերակները մինչև ցարդ կան ։ Վսեմաւ կան այդ կարգը այն ժամանակէն

Իրուսիոյ մէջ շարունակուելով, և այն օրերը մեծ յարգ գտնելով, Իրուսիոյ վերջին Թագաւորը այդ կարգը միայն ազնուականաց յատկացուց, հետեւաբար բարձրապատիւ Իշխանին Պօրխըրած այցելութեան առթիւ (Պոլստափառ Սուլթանը այդ հնութիւնը ամայի տեղերով մէկ տեղ Իրուսիոյ վեհափառ Թագաւորին նուիրած էր, և Իրուսաղէմայ կառավարչին հետ գրով հրամայած էր այս տեղերը բարձրապատիւ Իշխանին Իրուսաղէմ հասնելուն ոչես իրեն յանձնել, Հնութիւնները պատելէ զինի, Հիւպատոսարան գնաց, ուր հրաւիրուած էր քննիւլ ճէնէնաւ Պարոն Տը Էլ Գընէն. կէս աւուր նախաձայէն յետոյ Սողոմոնի տաճարը, Գեթսէմանի պարտէզը, Ձիթենեաց լեռը, Եւ Յովտափառ ձորը, Սիօն լեռը եւ բոլոր Իրուսաղէմայ շրջակայները պտտել գնաց. երեկոյեան մեծ հացկերոյթ կար հիւպատոսարանը ուր հրաւիրուած էին իշխանին կողմանէ. Վսեմ. Կառավարիչ Փաշան, Իիլիա Փաշան եւ բոլոր Հիւպատոսները, Եւ պաշտօն պարոն Սի. մէսն. Սիւրաուր, և միայն մեր Հայոց Սրբազան պատրիարքը, որ և Բարձրապատիւ իշխանին մէկ կողմը նստելու պատիւը ունեցաւ. Սեղանէն զինի սեղանակցաց հետ բաւական խօսակցելէն յետոյ՝ Բարձրապատիւ իշխանին ներկայացան Իրուսիոյ հպատակները և վայելուչ ուղերձ մը կարդային, որուն պատասխանեց իշխանը համառօտ ատենախօսութեամբ. Եւ պաշտօնակցաց հպատակ Հրէայք, Նոյսիւս երկու ուղերձ կարդալով որոյ նմանապէս յայտնեց իշխանը իւր շնորհակալութիւնը եւ խոնարհական մարդասիրութեամբ աւանտան կեցութեան և վիճակի վրայ տեղեկութիւններ հարցուց. Հետեւեալ առաւօտ, ուրբաթ, իշխանը,

Իերրոն, Իեթղեհէմ, Հայր Սարայ և այլն տեղերը գնաց, և շաբաթ կէս օրին վերադարձաւ. կիւրակէ առաւօտ եկեղեցի գնաց, կէսօրին ալ սուրբ (Ս)հանու յիշեալ հին եկեղեցոյն և աւերակաց յանձնաւելուն հանդէսը կատարուեցաւ. Եւ երակաց մանկուղու ուր, որ աղբանոց էր դարձած, տեղական կառավարութիւնը մարքել տրւած և դուռ մը կախել տուած էր, Վսեմ. Կառավարիչը, Կառավարութեպաշտօնատարները զօրայ խուճմը, և բոլոր Իերմանայիք, ինչպէս նաև խառն բազմութիւն հոն կրպակներ:

Բարձրապատիւ իշխանը, ուղեկից պաշտօնարարաց, Իոնիւլ Նէնէնալին ատենադպիր և Թարգման Պ. Սրապիոն Սիւրաուրի և Եւպայէի հիւպատոսին հետ, 40 Իրուսիացի զօրք, որանք իշխանին հետ եկած էին, բազմութեան սպասած տեղը հասան, ուր վսեմ. Կառավարիչը յանուն (Պոլստափառ Սուլթանին յանձնեց բարձրապատիւ Եւ խանին տեղւոյն բանալիները, որոնք Եւ մանկոյ գոյներու ժապաւէններով զարդարուած էին. հոն իշխանը, կարծեայց ազդու ատենախօսութիւն մը ընելէ յետոյ պատրաստուած Իրուսիոյ զինանշանը դրան վրայ կախել հրամայեց, դուռը բացուեցաւ, և խառն բազմութեամբ ներս մտաւ. Եւս տեղը հնութիւններէ ի գատ, խիստ ընդարձակ ամայի արտ մ' ունի, որուն համար Եւնք ժամանակին շատ մը դըրամ վառնած են, զայն կերպիւ իւր իրենց սեպհականացնելու յուսով, կը կարծենք թէ խիստ մեծ ցաւ պատճառէ թէ իրենց և թէ ուրիշներու այս տեղոյն Իրուսիոյ տերութեան տրուելը, վասն զի առաջինք որ և իցէ կերպիւ ձեռք բերած կամ բերելիք տեղերէն զիւրիւ պարտաւորեցան, իսկ միւսներուն անկալած յոյսերը ապար

դիւն եղան, ինչ և իցէ բարձրապատիւ Իշխանը (Յունաց ծերութեամբ պատրիարքին այդ անկողնակի հաբուածը մեղմացներու համար՝ պատուանշան մը բարեհաճեցաւ տալ իւրեն, նմանապէս փեմ՝ Կառավարչին, Լիվա Փաշային, և ուրիշ անձանց ալ պատուանշաններ տուաւ ։ Ըյս տեղը Իրուսիոյ տէրութեան ծախիւք մաւ տուաւ մը, հիւանդանոց մը, և աղքատ ու որր, տղայոց արուեստանոց մը ոյի տի շինուի ։ Ըստ ապացոյց մը եւս Իրուսիացւոյ այս տեղերը ըրած բարերարութեանց, արդէն յայտնի է իւրենց ունեցած գեղեցիկ հիւանդանոցը և տղայոց ու աղջկանց երկու դպրոցները, որոնց մէջ մեծ խնամքով ու մարդասիրութեամբ կը դարմանուին ու կը դաստիարակուին ։

Կիրակի կէս աւուր ճաշէն զինի, Բարձրապատիւ Իշխանը մեծ շքեղութեամբ և առաջին հանդիսիւ մեկնեցաւ, մեծ ողորմութիւններ թողով աղքատաց, ու այլ և այլ բրուսարիան հիւանդանոցացու դպրոցներու վրիճարթի առաւօտ (Յոպպէ չհասած ճանապարհ հին Ըստրիոյ վեհափառ Կայսեր հետ տեսակցեցաւ, որ նոյն առաւօտ Յոպպէ հասեր ու Երուսաղէմ կ'ուգար, կէս ժամ խօսակցութենէ յետոյ՝ զերար աղջուներէն և բաժնուեցան, Շուէգ կրկին տեսնուելու յուսով ։ Նոյն օրը Բարձրապատիւ Իշխանը ծով իջաւ, և Թեղանիթներու սովորական պաճակութենէն զինի դէպ ի Պէրութ մզեց, Դամասկոս, Իիւանան, և Պալլէքի հռչակաւոր աւերակները տեսնելէն յետոյ, ամսոյս 15ին Փորթ Սայիտ պիտի հասնի, 17ին բացուելէք Սիլեքիլա կանին եւ Կարմիր ծովուն ջրանցքին հանդիսատես ըլլալու ։

— Ըստրիոյ վեհափառ Կայսրը Պրանսուա-Ժորժէ ամսոյս 27ին եւ Կուշարթի օրը Յոպպէի նաւահան գլխաւին մէջ խարսխեց իւր նաւը,

Թեղանիթներու որոտութենով, որուն իսկոյն դիմաւորութեան գնացին Երուսաղէմի Ըստրիական հիւպատոս Կոմս Կապուկա և իւր գիւնաւ դպիրը Պ. Բասկալ Սուրատեան, Դա մասկոսի ընդհանուր Կուսակալ Վալի փաշան եւ Երուսաղէմի Կառավարիչ Քեմալ փաշան որդ յատկապէս Յոպպէ կապաւէին Նորին վեհափառութեան գալտեսներ Վեհափառ Կայսրը Լատինաց վանքը իջեւանեց, ուր ընդունուեցաւ եկեղեցական հանդիսիւ ։ Վանքէն մեկնելով յոյն կաթողիկէ Ննտոն Շիպլիի պարտէզը իջաւ, ուր կը գտնուէին Դամասկոսի Կուսակալին մարդիկը ։ Կէս օրէն յետոյ մեծաւ հանդիսիւ ելաւ Յոպպէի պարտիզէն բազմաթիւ ուղեկցոյց հետ, Դամասկոսի կուսակալութեան շէխերէն (ցեղապետներէն) և հազարի չափ հեծեւազօրներէ չքնապատուած, զորս բերած էր իրեն հետ Վալի փաշան եւ այսպէս հասնելով Ռէմէ՝ Լատինաց վանքին այցելութիւն ըրաւ, և ապա մի ժամ հեռաւորութեան մէջ պատուաւորաւ փրաններուն տակ ճաշեց ։

Վիշերը օթեւանեց Բաշադուշ կուսած լեռնդաւաշոյն վրայ ուր մեծ պատրաստութիւններ եղած էին արդէն Տէրութեան կողմանէ, և երեք շաբթի առաւօտ Դարսեւա ըստած տեղն հասնելով, հազաւ իւր համազգեստները եւ ուղեւորեցաւ դէպի Երուսաղէմ ։ Վաղաքի բազմ բնակիչները ճանապարհներու վրայ անհամբեր կրպակէին Վաղաքէն արտաքցեալ թաւորդ ժամու հեռաւորութեամբ երկու յաղթական կամարներ պատուաւորաւ էին գեղեցիկ զարդերով և դրուագներով, մէկը Եստրիալի հպատակ Վրիստանաներէն, իսկ միւսը նոյն տէրութեան հպատակ շէխներէն ։ Վրիստանեից յաղթական կամարին մօտ կրպակէին բոլոր

ըր ազգաց Հիւպատոսները, Պոտրիարքներն ու Պատրիարքական փոխանորդները, եւ տաճկական Բուշուխէ գալոյցի աշակերտները համագգեստով, իսկ հրէից պատրաստած կամարին մօտ կը սպասէին Հրէայք Նոտաւաճաշուհնով և տոսնտրանեայ պատգամաց տախտակներով, նոյնպէս Ճանապարհի մէկ կողմը կայնած էին Հրէից աշակերտները համագգեստով: Արդէն զօրքերը և նախնիքաց եկաւորները կառքերով և ձիերով գէպ ի քաղաք կը յառաջէին, և ահա երեւեցաւ իւր յատուկ ու ղեկիցնէրով հանդերձ, և իսկոյն սկսան սրտտալ թնդանթթները, իւր զալով իջաւ քրիստոնէից պատրաստած կամարին մօտ և ծուռն չքեցաւ ի պատիւ Արուստղէմայ նախարական հողոյն և իսկոյն ելաւ, ուր ներկայացաւ Ատինաց վանքի տեսուչ վարդապետը և սկսաւ համառօտ ուղերձ մի խօսիլ, որուն խորին ուշադրութեամբ ունկնդիր եղաւ իւրաքանչիւր ասպա ներկայացան Յունաց և Հայոց Պատրիարքները քանի մի եկեղացականներով հանգերձ, յետոյ ներկայացան հիւսիսաւորները և բողոքականաց երեցները ուրոնց ամենուն յայանեց իւր շնորհակալութիւնն և ձի հեծնելով սկսաւ յառաջնլ:

Նոյաւ առաջին կամարին տակէն և երբ երկրորդին մօտ հասաւ՝ Հրէից մանկունքը սկսան երգել, և Ռաբբիները պատգամները մատուցին, որոց գոհունակութիւն յայանեց Վեհաւփառ իւրաքանչիւր, և ասպա սկսան յաջմէ և ահեկէ զանազան լեզուներով կեցցէներ հնչուիլ, և այսպէս փառաւոր լինաւ զունելուք դիմեց մինչև քաղաքի դուռը: Յոսպէի Այս տեղ Ատինաց եպիսկոպոսը կղերներով եւ երգչեցիկ քալիրներով հանդերձ կրօնատեք, ուր

ընդունեց իւրաքանչիւր եկեղեցական հանդիսիւ եւ ասպա հետիոտս գիմեցին գէպի Ա. Յարութեան տաճարը, ուր Վեհ. իւրաքանչիւր ուխտը և երկրպագութիւնը մատուցանելէն յետոյ՝ ղին ուսումական շէփորայից նաւագներով դիմեց գէպ ի Աստրիացեաց վանքը, ուր իջեւան պատրաստուած էր իրեն համար: Օկնի ճաշուն այցելութեան գնաց Վեթմանի ձորը, Չիթենեաց լեռը, Վեթմանի և այլ չորհայտարալան տեղերը, և ասպա դարձաւ իւր իջեւանը:

Չորեքշաբթի առաւօտուն յատկապէս պատարագներ մատուցուեցան Ա. Գողգոթայի, Ա. Վերեղմանի եւ Վիւտխաշի սեղաններուն վրայ, իւրաքանչիւր գերդաստանի կենդանութեան և իւրաքանչիւր հանգուցեալ եղբոր Աբսի. միլիանտի (Սեբեկիտի կայսեր) հոգւոյն համար: Այն առաւօտ հազորդուեցաւ բարեպաշտ իւրաքանչիւր, պատարագէն զինի ղինեց Ա. Յարութեան նորակապց գմբէթը և այնչափաւոր սրբազան տեղերը, ելաւ Յունաց վանքը և պատրիարքարանը այցելութեան և ասպա գնաց Ատինաց վանքը, սրտորիարքարանը և ուրիշ քանի մը տեղեր և յետոյ յատկապէս այցելութեան ելաւ մեր Սրբոց Յակովբեանց վանքին: Այս տեղ բարեպաշտն կը համարիք սակաւ ինչ նկարագրել մեր վանուց ընդունելութիւնը:

Արդէն կանխապէս ամեն պատրաստութիւն տնօրինուած էր վանքի մէջ: Բոլոր վարդապետները շուրջաւորուած էին, և սարկաւազները, գրպիրները և դպրոցի ժառանգաւորները շարիկներ հազած: Երբոր կայսեր մօտեցան իմացուեցաւ, իսկոյն ելան ամենքը և վանքի դրան առջեւ ըստ կարգի շարուեցան, ունեով իրենց ձեռքը խաւեօ, խաչվառ, մոմեղէններ

և ծաղիկներ և առջևէն կ'երթար խաչ
վառ . իսկ Ս. Պատրիարքը ծանր շուր
ջառ մի առած՝ գլխաբայ կենաց փաշ
տը ձեռքը՝ եկեղեցւոյ դռանը կ'ըս
պատէր , իւր յաջ և յահեակ կողմը
ունենալով չորս փարդապետներ՝ մա
մասունքներ 'ի ձեռին : Երբ Կայսրը վան
քի դռան մօտ եղած կամարին մօտե
ցաւ՝ երգեցիկի մանկանց խումբն ըս
կաւ Կայսեր համար յատուկ պատ
րաստուած՝ քաղցրահայն երգը նուա
գել , և այսպէս թափօր կազմեալ յաջմէ
և յահեակէ դիմեց դէպի եկեղեցւոյ
դռուք , ուր երկիւղածութեամբ համ
բուրեց կենաց փայտը և ապա հանդի
սիւ մօտա եկեղեցին իւր ուղեկիցնե
ներով հանդերձ , նախ ծռնէ չափով
'Իլխաղիր Ս. Լաբբելյն խորանին առ
ջեւ՝ մատուց իւր աղօթքը և ապա Լա
ւադ սեղանին առջև գալով սկսաւ
քանի մի հնութիւններ աչքէ անցը
նել զորս յատկապէս բերել սուաւ Ս.
Պատրիարքն , և եկեղեցւոյ շքեղ պատ
րաստութե վրայ զմայելով՝ շնորհակա
լութի մատուց սրբազան Պատրիարքին
այսպիսի շքեղ ընդունելութեան հա
մար : Իկեղեցիէն ելնելով նմանօրի
նակ հանդիսիւ և երգով դիմեց 'ի
պատրիարքարան . երգեցողութիւնը
լռեց և աշակերտներէն մէկը պատուա
կան շապիկ մը հագած ձեռքը կը բռն
նէր երգուած երգը , որ գրուա
ծէր զարդարուն տառերով եւ
միջահիւս ժապաւէնով կապուած , զոր
ընդունեց Կայսրը և շնորհակալութի մա
տուցանելով յանձնեց իւր ատենադպ
րին Ստաւ Պատրիարքարան սրպատրաս
տուած էր պարզ և վայելուչ շքեղու
թեամբ և յատուկ գահ դրուած էր ի
րենհամար : Սակայն չը նստաւ Կայսրն
այլ սկսաւ զանաղան հնութիւններ աչքէ
անցնել , պատկերները նկատելու ուր էին
իւր և իւր ( ) գոտափառ Լ'մուսնոյ
պատկերները զորս անցած տարի նուէր
ղկած էր Ս. Լ'թուռոյս քանի մի տեղեւ

կուխներ հարցուց Լ'թուռի և հայ Լ'գգի
վիճակին վրայ , և ապա այսնշանաւոր
խօսքերն ըսաւ Սրբազան Պատրիար
քին . “ Դնորհակալ եմ և յաւիտեան
չեմ կարող մոռնալ այս ընդունելու
թիւնը , որով պատուեցիք զիս : ”
Սրբազան Պատրիարքը պատասխանեց .
“ Դ'ենք միայն մեր պարտքը կատարե
ցինք և անչափ գոհ ենք , որ Ձերան
մոռանալի այցելութեամբ պատուե
ցիք մեր Լ'թուռը և ընդ նմին բոլոր
հայ Լ'գգը : ” Լ'յապիսի գոհունա
կութեամբ մեկնեցաւ Կայսրը , իւր
մարդասիրութեան յիշատակը թող
լով քանդակուած բոլոր միաբանու
թեան սրտին մէջ : Ստուացանք ասել
որ Սրբազան Պատրիարքը Պայտթ
նշարաւոր նախարարին հետ ևս կարճ
տեսակցութիւն ունեցաւ : Դաւա
յատուկ հարցուց Կայսրը թէ Լ'թով
պիտ գնացող եպիսկոպոսը ո՞վ է , իս
կայն ներկայացան Սահակ եպիսկոպոսն
և Տիմոթէոս վարդապետը և բաւա
կանին խօսակցութիւն եղաւ :
Ս'եր վանքէն մեկնելէն զինի՝ Կայսրը
այցելութեան գնաց Զրէից Սի
նակոսաններուն և Սաւրիտի հիւան
գանոցին և ապա դարձաւ իւր ի
ջեւանը , ընդունելով հիւպատոսաց
այցելութիւնը : Իսկ զինի կէսաւուր
ուղեւորեցաւ 'ի Բեթղէհէմ , ուղեկ
ցութեամբ տեղական Փաշային և հե
ծելագորաց , ուր շրջապէսով նշանա
ւոր տեղիքը , երեկոյեան դարձաւ իւր
իջեւանը :
Հետեւեալ օրը հինգշաբթի ա
ռաւ օտ Սողոմոնեան տաճարը գնաց և
զինի ճաշուն ճանապարհ անկաւ գե
պի գետ Զորդանան , զորական պա
հակով հանդերձ՝ և շրջապէսով յի
րիքով և Սեբեայ՝ Կովաւափունքները
ուրբաթ օր երեկոյին դարձաւ յի
րուսաղէմ :
Պարտք կը համարենք ասել որ Կա
սեր քաղաքը մտած օրէն 'ի վեր ամեն

ազգայն դրոշները կը ծածռենէին, եւ խորաքանելու երեկոյ ամեն տեղ լուսավառութիւն կը լինէր, իսկ առաջին և վերջին գիշերները յատուկ հրախաղութիւններ կատարուեցան :

Վեհ . կայսրը ամեն տեղ սիրով ընդունեց իրեն մատուցուող խնդրագիրները և խոտուցող տմենու աղերսանքը հատարել . Ինչպէս կը լսենք դրամական ծուէրներ առած է Լատորիացոց վանքին և խոտուցած է քանի մի լատինա կան վանքերու համար զգեստներ և եկեղեցական անօթներ զրկել, և Ս . Տեղեաց նորոգութեանց օժանդակել : Սւրբա ենք որ մեր հայազգի Սեծ . Պ . Յակոբ Բապկոյ Լիան երբ յայտնէր է կայսեր իւր շնորհակալուիր, իւր ստացած ասպետական նշանին համար, հետեւեալ նշանաւոր խօսքերը լսէր է կայսերէն . « Իսկու ջանիւքդ արժանաշար, ես անսկիւր արգէն լսած էի և ուրախեմ որ աջօր տեսայ զքեզ երբէք չեմ մոռնար այն գիւրութիւնները, զորս զու մատուցիր իմ ճանապարհորդութեանս ժամանակ Պաղեստինի մէջ » : Շաբաթ առուստ Վեհ . կայսրը եւ լաւ քաղաքէն նմանօրինակ հանգիսիւ, թնդանօթներն սկսան որոտալ, և խուռն բաղմութիւնակցաց, արանց և կանանց ճանապարհներուն վրայ կը ապաստին անգամ մի եւս տեսնելու Վեհ . Զիւրը . սք իւր այցելութեամբը արթնցուց Էթուսաղէ մի մէջ խիստ հեռաւոր դարուց յիշատակներ : Վաւրն զի յայտնի է որ Խաչակրաց պատերազմներէն զինի՝ արդէն ընդհատած էին կոյսերուց և թաղաւորաց այցելութիւնները Լրուսաղէ մի մէջ, և ահա ներկայ տարին խիստ նշանաւոր է այդ նբօտմամբ պատմական յիշատակագրութեան համար, Սեր Սրբական Պատրիարքը, Սահակ սրբազան Ըրբեպիսկոպոսի և Սեբիսեգեկ վարդապետի հետ միասին, ետսախճինքով

հանդերձ, կէս ժամու ճանապարհքով զարէն գուռու ճանապարհի վրայ կը պասէր վերջին հրաժէշտը մատուցալ տնէլու . երբ կայսրը մօտեցաւ, իսկոյն ձին կայնեցուց, խորին շնորհակալութիւն մատուց Սրբական Պատրիարքին, դարձեալ կրկնելով . « Յաւիտեան անմուսնայի է ինձ համար Ձեր ցուցած յարգանքը » և Սրբազան հայրը զօհութիւն մատուցանելով և օրհնելով կայսեր ճանապարհորդութիւնը, մատուց իւր վերջին հրաժարական ողջանք :

Եւն երեկոյին կայսրը Սեմէի մէջ թնդանելով և առաւօտուն պատարադին ներկայ գտնուելով Յոսպէ ուղեւորեցաւ և թնդանօթներու որոտումներով շոգենաւ մտնելով մեկնեցաւ Յոսպէի նաւահանգստէն՝ ուղղակի Բօւթ Սայիթ գնացու և Սուէիչի ջրանցքի բացուելուն ներկայ գտնուելու :

Եւսպէս ահա Վեհ . կայսրը վաշելու ընդունելութիւն գտաւ ոչ միայն Տաճկաստանի Քրիստոնեաներէն այլ նա մանաւանդ Օսմանեան մեծագոր տէրութեանէն, որ ամենակերպ հոգացողութեամբ պատրաստութիւններ ըրածէր, թէ ճանապարհաց և թէ քաղաքաց մէջ ինչպէս և յատուկ ուղեկիցներ նշանակուած էին, որք են, Ըլի-Իլիզ Պէյ, ներկայացուցիչ Իսպանաց, Սիրալայ Սուլթան Պէյ, Զիւսէյին Պէյ, և այլն և այլն . իսկ Վալի Փաշայի շրջանկատ և աշարուք պատրաստութիւնները և կայսեր հետ ունեցած անընդհատ ուղեկցութիւնները արժանի են մեծ գովութեան :

Վեհափառ կայսրը բարեհաճեցաւ պատուանշաններ և պարգեւներ շնորհել քանի մի անձանց, որոց անուանքը կը խոստանանք յաջորդ թեւով հրատարակել :

Քեշարժողման մահտեոյ Միջոցի աղա :
 Գլխախնայն Աւարել աղա :
 Գեմանան Որդի Էֆենի (2 օրի) :
 Գերեհտեան Ենոք աղա :
 Գեշքեկեան Բաժնանդե աղա Կեարապի :
 Գեօհեան մահտեոյ Կարապետ աղա :
 Գիլիսիան Բօհան աղա :
 Գրեման Գարաթեան աղա :
 Գրեշքեկեան մահտեոյ Բարդ աղա :
 Գրեման Բաժնանդե աղա :
 Գրապաշի մահտեոյ Պետրոս աղա :
 Գրեշքեկեան Բարդ Էֆենի Կարապի (2 օրի) :

ՀԱՅԾԱ

Գարեբեան Ստեփան աղա Անդի :

ՀԻՆ ԵԱԽԻԶԵԻԸՆ

Արծ . Մեքորդ վարդապետ Սեփառեան :

ՀԵՂԻԱՍՏԱՆ

Պ . Մալխոս Մալխաեան :

ՀԱՐԱՐԱՆ

Արծ . Արեմատեան վարդապետ Սեփառեան :

ՄԱՀԱՐԱՆ

Սերափեան Բաժնակա աղա :
 Պիժախեան մահտեոյ Բաժնանդե աղա :

ՄԱՐԱՀ

Սուրբ Սարգիս եկեղեցւոյ վարժապետն Նուէր 'ի Մեծ .
 Բարդեան աղայն որ Աղջեքանդրիս :
 Հանաքեան մահտեոյ Սարգիս աղա :

ՄԱՐԶՈՒՆ

Գեք . Բաժնանդե Արք եղիպսոս Եփեան :

ՅՈՊԴԵ

Արծ . Աթանոս վարդապետ տեօս :
 Մատթեոսեան Բաժնակա աղա :
 Ս . Մալխաեան Սիմօն աղա :

ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ

Գեք . Նիկողոս Սեփառեան առաջնորդական
 Խոստանդ :
 Թանդարան վրձնաւորեան Նիկամիդիայ :
 Տէր Կարապետեան Միքայիլ աղա :
 Տէր Միլանեան Եղիս աղա :

ՇԱՊԻՆԵԱՐԱԳԻՍԱՐ

Գեք . Աբրահամ Արք եղիպսոս :

ՈՒՆԻԱ (ԶԵՅԾՈՒՆ)

Սուրբ Բաժնանդե եկեղեցւոյ վարժապետն Նուէր
 'ի Մեծ . Բարդեան աղայն որ Աղջեքանդրիս :
 Սուրբ Բարդեան եկեղեցւոյ վարժապետն Նուէր 'ի Մեծ .
 մահտեոյ Նապարէթ աղայն Ս . Գալիանդեան :
 Սուրբ Ռուստարեան եկեղեցւոյ վարժապետն Նուէր 'ի
 Մեծ . մահտեոյ Նապարէթ աղայն Ս . Գալիանդեան :
 Սուրբ Ռուստամեան եկեղեցւոյ վարժապետն :
 Սուրբ Սարգիս եկեղեցւոյ վարժապետն :

ՉԱՆԱԳԻՍԼԵ

Թափան աղա Բաժնակա :

ՊԱՆՏԱՏ

Իսկենտեքեան մահտեոյ Խաչիկ աղա :
 Իսկենտեքեան մահտեոյ Իսկենտեք աղա :

ՊԵՐՈՒԹ

Արծ . Վարդան վարդապետ տեօս :

ՍԵՐԱՍՏԱՆ

Գեք . Կարապետ Արքեպիսկոպոս :
 Արծ . Պետրոս վարդապետ :
 Ահարոն (մահտեոյ) աղա :
 Աղապահան Մահտեոյ Բարդեա աղա :
 Տ . Թեոփրասեան մահտեոյ Մարտիրոս աղա :

Պ

ՍԵԻԲԵԿ

Արծ . Եփրեմ վարդապետ Եփեմիդի :
 Եղիպսոսեան Մարգիս աղա :
 Ենի գծեքեան Մարգար աղա Միքայիլ :
 Իշկենեան Պետրոս աղա Մատեմիդ :
 Մանարգ Էմինի Կիսկիս աղա :

ՍԵՐԱՍՏԱՆ

Պ . Բարսեղ Բաժնակա :
 Պ . Գևորգ Աղջեքեան :
 Պ . Խաչիկ Մովսէսեան :

ՍԱԵՐՏ

Մահտեոյ Խաչիկ աղա վարժապետ :

ՍԱՆ

Արծ . Բաժնանդե վարդապետ Բաժնանդե :
 Աւարեքեան մահտեոյ Մարտիրոսեան Մարգար աղա :
 Խաչապետեան մահտեոյ Միքայիլ աղա :
 Նաթանեան մահտեոյ Համբարձեմ աղա :
 Պաշտեան զեփրոս աղա :

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ

Գեք . Բարդ Սեփառեան Արքեպիսկոպոս :
 Գալիանդեան Գահան աղա Բաժնակա :
 Թիւֆենեկեան Միքայիլ աղա Բաժնակա :
 Հանաքեան Աւարեք աղա :
 Միլանեան Բաժնանդե աղա :
 Պարապ մահտեոյ Գահան աղա :
 Տէր Գրիգորեան մահտեոյ Կարապետ աղա :
 Տէր Բարդեան Վարդան աղա Բաժնակա :

ՏՐԱՊԻԶՈՆ

Գեք . Մեքորդ Արքեպիսկոպոս (2 օրի) :
 Արծ . Գրիգորի վարդապետ :
 Բարդեան Լ . Գալիանդե :
 " Մեքորդեան Գալիանդե Կիսկիսեան :
 " Գալիանդե Կիսկիս :

Գալիանդեան Բարդ աղա :
 Գրիգորեան Նիկողոս աղա :
 Խաչիկեան Վարդան աղա :
 Կիսկիսեան Կարապետ աղա :
 Կիսկիսեան Պաշտեան աղա :
 Մանափեան Արեմատեան աղա :
 Մեքորդեան Մարգիս աղա :
 Միլանեան Բաժնանդե աղա :
 Բարդեան մահտեոյ Թեփան աղա :
 Ս . Մեքորդեան Խաչիկ աղա :

ՓԱՐԻԶ

Թիւֆեքեան Պետրոս աղա :
 Բարդեան Մարգար աղա :

ՔԻԼԻՍ

Բարդ աղա Միքայիլ (2 օրի) :
 Պարապեան Կարապետ աղա (2 օրի) :
 Պարապեան Գեփրոս աղա :

ՔԻՇԵՆԻ

Արծ . Գրիգոր վարդապետ տեփառեան :

ՑԱՆԿ

Հ Ո Կ Տ Ե Մ Ի Ե Բ

Ամենագատիւ նորընտիր Պատրիարք Կ. Պօլսոյ Տէր	
Մ'հրախ Սրբազան Արքեպիսկոպոս	217
Գուտտենբերգ	219
Տրոտուշ Աէյեսաի	224
Առ տրոնջալն	225
Հերոսուհին ժան ց'Արք և Օրէանի ազատու	
Թեան տարեգարծը	226-230
Կենսագրութիւն Պապալայ (Հարոնասիւիէ)	232
ԺԱՄԱՆԱԿԱՐԱԿԱՆԻ	
Վ. Սեմ. Քեամիլ . Փաշայի	
գալուստը . — Բրուսիոյ Թագաժառանգ Իշխանի	
և Աստուծոյ Կայսեր այցելութիւնները	

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սեմը ամեն ամիս կը հրատարակուի 24 էրեսն բաղկացեալ ութանշալ թղթով .
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիսիյն հանդերձ ճանապարհի ծախս .
քովը, կանխիկ վճարելի .
- Գ. Չափ տետրակ տանել ուղղող, պէտք է ամեն մէկ տետրին չորս դա.
հեկան վճարել .